

Patnja u izvanbiblijskoj literaturi i starozavjetnoj objavi

Tadić, Goran

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:120:657656>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-18**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)

**SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU**

**PATNJA U IZVANBIBLIJSKOJ LITERATURI
I STAROZAVJETNOJ OBJAVI:
EGIPAT I MEZOPOTAMIJA, STAROZAVJETNI PROROCI
I MUDRACI**

Diplomski rad

Mentor:

Doc. dr. sc. Ivica Čatić

Student:

Goran Tadić

Đakovo, 2016.

SAŽETAK

Patnja u izvanbiblijskoj literaturi i starozavjetnoj objavi: Egipat i Mezopotamija, starozavjetni proroci i mudraci

Diplomski rad obrađuje temu patnje u izvanbiblijskoj literaturi i biblijskoj tradiciji. Rad je svojevrsni pokušaj povijesnog pregleda jer polazi od shvaćanja patnje u spisima koji su nastali prije biblijskih, pa sve do patnje u Novom zavjetu. U prvom dijelu rada prikazuje se patnja u izvanbiblijskim spisima Egipta i Mezopotamije, te se ukazuje na sličnosti i razlike sa shvaćanjem patnje u Starom zavjetu, a osobito se dovodi u vezu s biblijskim Jobom.

U drugom dijelu rada obrađuje se patnja u biblijskoj tradiciji. Započinje se s općenitim shvaćanjem patnje u Bibliji i o njenoj uzročno-posljedičnoj vezi s grijehom. Središnji dio rada bavi se problemom patnje kod proroka i u mudrosnoj literaturi. Na osobit način, govori se o trpljenju pravednog Joba. Na kraju rad kratko predstavlja perspektivu koju Novi zavjet pruža u Isusu Kristu kao uzoru čovjeka-patnika.

Ključne riječi: patnja, trpljenje, literatura Egipta i Mezopotamije, Biblija, grijeh, proroci, Job, Isus Krist.

SUMMARY

Suffering in extra-biblical literature and Old Testament revelation: Egypt and Mesopotamia, the Old Testament prophets and sages

This thesis deals with the theme of suffering in extra-biblical literature and biblical tradition. The work is the attempt of historical examination because it starts from understanding the suffering in the documents that were created prior to the Bible to the suffering in the New Testament. The first part shows the suffering in extra-biblical writings of Egypt and Mesopotamia and points out the similarities and differences with the understanding of the suffering in the Old Testament, in particular it is associated with the biblical Job.

The second part deals with the suffering in the biblical tradition. It begins with a general understanding of the suffering in the Bible about its cause-and-effect relationship with sin. The central part of the work deals with the problem of prophets suffering and wisdom literature. In particular it discusses the suffering of righteous Job. At the end the work briefly represents the perspective that the New Testament provides in Jesus Christ as the model of suffering human.

Key words: suffering, literature of Egypt and Mesopotamia, the Bible, sin, prophets, Job, Jesus Christ.

UVOD

Problem čovjeka koji pati, a napose pravednika, općeljudski je problem. Problem prisutan kod svih naroda. Patnja ne poznaje granica, zahvaća sve ljude i krajeve bez razlike. Patnja je za čovjeka bila i ostala teško rješiv problem. Što je o njoj više razmišljao, što se više trudio da je dokuči i shvati, to je ona više izmicala njegovu oku, moći i kontroli. Svi čovjekovi pokušaji da nadvlada i ukloni patnju ostali su uzaludni. Za čovjeka koji trpi patnja je mnogo više i teže od teško rješive zagonetke. Ona je ispit koji mora polagati čitavog života.

Patnja je nedvojbeno bila i jest najveći izazov za kršćane. Osim što jest i što može biti najteže iskušenje i za najčvršću vjeru, njezina činjeničnost je svakako velika zapreka, ponekad i nesavladiva, za ljude koji su na putu da prihvate Boga. Patnja je doista kamen spoticanja za sve one koji tragaju za biserjem vjere.

U ovom radu osvrnut ćemo se na problem patnje i boli iz raznih kutova gledanja, posebno pak iz kršćanske perspektive. Naime, patnja kao takva je, sve do pojave Isusa Krista, bila ne samo krupan problem i nerješiva zagonetka nego i velika sablazan. Smatrala se vrstom prokletstva.

U prvom dijelu ovog rada vidjet ćemo kako se patnja shvaćala u izvanbiblijskim književnim spisima Mezopotamije i Egipta. Osobito će biti zanimljivo uočiti sličnosti i razlike shvaćanja patnje u djelima iz Mezopotamije s biblijskom Knjigom o Jobu.

U drugom dijelu biti će govora o općenitom govoru o patnji u Starom zavjetu, gdje ćemo se dotaći i pitanja retribucije.

Zatim slijedi najznačajniji dio rada, a to je problem patnje kod biblijskih proroka, osobito tzv. velikih proroka. Vidjeti ćemo što za njih znači patnja i kako je shvaćaju.

Potom prelazimo na patnju u mudrosnoj literaturi. Prvo ćemo dati kratak pregled shvaćanja patnje u knjigama mudrosne književnosti, a onda detaljnije govoriti o biblijskom klasiku patnje, Jobu.

U konačnici, pružiti ćemo novozavjetnu perspektivu patnje, te objasniti na koji način nam je Isus Krist uzor u patnji.

PATNJA U IZVANBIBLIJSKIM SPISIMA

1. Patnja u književnim djelima Mezopotamije

Egipat je bio jedno od najstarijih i najvećih središta materijalnog i kulturnog razvoja. Tu su pronađeni brojni natpisi, kratki tekstovi, kao i pravi spisi i književna djela koja svjedoče o bogatoj egipatskoj civilizaciji. Neka sačuvana djela bave se tadašnjim političko-socijalnim, gospodarskim, vjerskim i drugim problemima zemlje. Ondašnja egipatska civilizacija imala je dvostruki problem: prvo, prirodne nepogode često su ostavljale velike štete, a s druge strane, korupcija i slabo upravljanje uzrokovali su previranja i socijalne nemire.¹ Po književnom obliku, ta djela nalikuju na energične prosvjede, imaju oblik grdnje i prijetnje upućene vladajućoj klasi.² Pisци negoduju i upućuju zamjerke vladarima zbog lošeg upravljanja. Takvo upravljanje dovelo je zemlju od bogatstva do gospodarske krize, zbog čega su najviše ispaštali siromašni seljaci. Štoviše, njih su korumpirani upravitelji na poseban način ugnjetavali i pljačkali.

1.1. *Opomene Ipu-Vera*

Ovaj spis potječe iz XIX. ili XX. dinastije,³ a sadrži oštre upute proroka i mudraca Ipu-vera faraonu koji je svojim lošim upravljanjem pridonio teškoj gospodarskoj i socijalnoj krizi. Kritika nije upućena samo tadašnjem faraonu već i vlasti prije njega. Glavna kritika pisca su velike socijalne razlike između viših i nižih slojeva društva. Tako mudrac vlasti prigovara zbog oskvrnuća faraonskih nekropola, nebrige prema mrtvima koji su se bacali u Nil ili pokapali bez ikakvih pogrebnih počasti.⁴ Osobito se to odnosilo na siromašne. Ipu-vera jednako tako prigovara i zbog nepravedne raspodjele dobara. Sve to uzrokuje socijalne nemire i nestabilnost zemlje.

¹Usp. S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji. Problem patnje u Starom zavjetu*, Hrvatska dominikanska provincija i Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1997., str. 23.

²Usp. S. JURIČ, *Isto*, str. 23.

³Navedeno vremensko razdoblje obuhvaća period Novog carstva od 1320-1085. pr. Kr.

⁴Usp. S. JURIČ, *Isto*, str. 25.

Ono što proroka na poseban način srdi i zbog čega je tjeskoban jest ravnodušnost vlasti. Ispočetka je njegov ton blag i uljudan, ali s vremenom malo-pomalo prelazi u sve oštriji prosvjed, kuđenje, najprije svih onih koji su odgovorni za takvo stanje, a onda proziva i samog faraona.⁵ Unatoč takvom stanju, starješine se ne miču; štoviše, pokazuju izvjesnu ravnodušnost.⁶ Na kraju, s dozom nostalgije Ipu-ver govori o prošlim vremenima kada je u Egiptu vladalo blagostanje. Nekolika tekstova koji govore o stanju društva.

„Pljačka je posvuda...“

„Prļjavština je posvuda u zemlji... Smijeh je nestao, već ga dugo nije bilo. Jauk, pomiješan s jadikovanjem, potpuno prožima zemlju“.

Posebno je naglašen porast samoubojstava. Brojni su oni koji se bacaju u Nil. Na kraju, prorok žali što ranije nije reagirao:

„Da sam kojim slučajem pravodobno podigao svoj glas, mogao sam se spasiti od patnje u kojoj se sada nalazim“.⁷

1.2. Prosvjed krasnorječivog felaha

Ovaj spis potječe iz 21. st. pr. Kr., a sadrži bolne dogodovštine seljaka iz okolice Herakleopolisa imenom Khu-en-Anup.⁸ Jednog dana taj se seljak zajedno s natovarenim magarcima zaputio na tržnicu. Na putu ulijeće u klopku te biva opljačkan i prebijen. Iza svega stoji prefektov namještenik Thut-nakht. Što se zapravo dogodilo? Činovnik je zapravo prisiljavao prolaznike da velikim iznosom plate neku vrstu cestarine. Na jednom mjestu nadomak Nila običavao je pregraditi uski put koji je bio jedini put na tome području. Činio je to tako da bi ga prekrilo plahtom. Svatko tko je mislio doći do mjesta morao je proći tim putem. Tik do plahte, s obadvije strane, nalazile su se tuđe njive zasijane žitom. Seljak Khu-en-Anup, koji se zaputio na mjesnu tržnicu da proda svoje proizvode, morao je proći tim putem jer drugog nije bilo. Bio je prisiljen gaziti ili po plahti ili po tuđoj njivi i žitu. Bojeći se prefektovog namještenika, seljak zaobilazi plahtu i ide njivom.⁹ Međutim, magarac je zapasao nekoliko klasova na što je reagirao namjesnikov službenik, te mu zaplijenio sve što je bilo na magarcima. Uz to, daje ga išibati. Seljak ne

⁵Usp. S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji.*, str. 25.

⁶Usp. S. JURIČ, *Proročki navještaji i izvanbiblijski profetizam*, u: Crkva u svijetu 21 (1986), str. 255.

⁷Ovo su samo od nekih citata koje navodim. Detaljnije se navedeni autor bavi u prvom djelu knjige.

⁸Usp. S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji.*, str. 27.

⁹Usp. S. JURIČ, *Isto*, str. 27.

odustaje. Odlazi u Herakleopolis i prijavljuje slučaj lokalnim vlastima. Sve dolazi do faraona koji predlaže nagodbu i nadoknadu u hrani. Siromašni ratar ne pristaje na faraonovu ponudu jer bi time ispalo da nitko nije kriv. Nastavlja isticati svoja prava. U početku je smiren, uljudan i slatkorječiv.¹⁰ Vjeruje da je došao na pravo mjesto gdje će biti zaštićen. Ipak, unatoč njegovim očekivanjima stvari se ne odvijaju onako kako očekuje. Felah¹¹ primjenjuje novu taktiku. Prelazi u napad i proziva namjesnika optužujući ga za nepravdu. Naziva ga izrabljivačem i tlačiteljem malenih. Upravitelj oštro reagira. Prijeti seljaku da će ga kazniti ako odmah ne prestane s optužbama i ako bude uporan u svojim zahtjevima. Žilavi felah ne da se zbuniti, i dalje ustraje u svojoj borbi. Namjesnik naređuje stražarima da ga svežu i išibaju. Niti to nije obeshrabrilo Khu-en-Anupa, ponovno dolazi i prebacuje namjesniku da je slijep, gluh i krivo obaviješten. Govori: „Gle, ti si kao grad bez gradonačelnika, kao poduzeće bez upravitelja, kao brod bez kormilara, kao zemlja bez vode. Gle, ti si namjesnik koji krade, gradonačelnik koji prima mito...” Seljak je dolazio još nekoliko puta. Nakon devetog priziva, vraćena su mu sva oduzeta dobra. Namjesnikov činovnik koji ga je orobio, kažnjen je zbog zlorabe položaja, a imovina oduzeta i predana seljaku.¹² Na kraju ove priče, možemo primijetiti da pisac ne ide dalje. On ne istražuje misterij zla i ne govori o grijehu kao trajnom zlu koje je aktivno prisutno u svijetu.¹³

1.3. Razgovor očajnika s dušom

Tekst je napisan potkraj 3. tisućljeća pr. Kr. i sadrži raspravu nezadovoljna čovjeka i njegove duše. Zbog nepodnošljivog života glavni lik se odlučuje na samoubojstvo spaljivanjem, međutim njegova duša stupa u obranu života.¹⁴ Sve je pisano pjesničkim stilom, lirski. Strukturalna raspodjela građe i književne značajke ovoga dijaloga uvelike se približuju biblijskoj Knjizi o Jobu, koja također ima prolog i epilog u prozi, te glavni dio

¹⁰Usp. S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji.*, str. 28.

¹¹Felah je prije svega staroegipatski zemljoradnik koji obrađuje zemlju u malim oazama doline Nila kao jedinog izvora vode, budući da je kiša prava rijetkost u tim krajevima.

¹²Usp. S. JURIČ, *Isto*, str. 31.

¹³Usp. S. JURIČ, *Isto*, str. 31.

¹⁴Usp. S. JURIČ, *Isto*, str. 32.

knjige ili dijalog u stihu.¹⁵ Pozadina ovog djela je situacija koja tada vlada u Egiptu. To je vrijeme duboke krize i sumnje prema svemu tradicionalnom, a time i prema religiji. Uzrok toga je potonuće menfitske civilizacije¹⁶ i napretka koji su Egipćanima omogućavalo blagostanje. Ulaskom u krizu u narodu vlada teška apatija i rezignacija.

Glavni junak žali se svojoj duši i od nje traži savjet, točnije, privolu da se ubije. Ipak, čini se da samo besmisleni život nije jedina motivacija ovoga čovjeka da si oduzme život, već zanesenost zagrobnim životom. Postojalo je vjerovanje da mrtvi imaju udjela u privilegijama bogova.¹⁷ Ali duša nije tako lako popustljiva. Suprotstavlja se čovjekovom naumu, kori ga zbog kukavičluka i nemuževnosti, i upozorava na opasnost da ga zbog samoubojstva njegovi prijatelji neće htjeti sahraniti, pa time neće moći ući u društvo bogova. Dok nesretni čovjek ne popušta, živi u uvjerenju da će smrću uživati sigurno blaženstvo, dotle duša dovodi u sumnju smrt kao sreću, odnosno da su pogrebni obredi i zidanje grobnica samo vrsta iluzorne zaštite od užasa napuštanja ovoga svijeta. Evo teksta:

„Ako ti spominješ pogreb, on je mučnina srca, istjeruje čovjeku suze, pokrivajući ga valovima tuge. On je odnošenje čovjeka iz njegove kuće te ostavljanje na obronku brda, odakle nećeš nikada uzaći do neba da bi vidio sunce. Oni koji su gradili u granitu i isklesali stanove u piramidi, dobri ljudi u krasnoj tvorevini tek što su postali bogovima (tj. tek što su umrli), njihovi nadgrobni stupovi ogolješe kao oni od iznemoglih (tj. od običnih ljudi) koji umiru uz obalu, ne ostavljajući za sobom nikoga svoga. Vode ščepavaju njihove ostatke (tj. bacaju se u vodu), sunce isto tako, a ribe im s površine vode pričaju. Poslušaj me. Gle, dobro je ljudima slušati. Slijedi sretni dan i zaboravi tugu!“

Vidimo da ovdje duša čovjeku govori da je život lijep i kada je težak, te da ga treba živjeti do kraja, i umrijeti prirodnom smrću, a ne odustati od života. Međutim, sva uvjeravanja duše nisu bila dovoljna za nesretnog čovjeka koji se baca u vatru i tako okončava život. Kao posljednje argumente navodi:

„Smrt je danas preda mnom kao ozdravljenje bolesniku, kao oslobođenje iz tamnice... kao miris mire, kao otpočivanje pod suncobranom u dan povjetarca... kao lotosov cvat... kao razvedranje neba... kao čežnja čovjeka da ponovo vidi svoju kuću poslije mnogo godina provedenih u zatočeništvu.“

¹⁵Usp. S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji.*, str. 32.

¹⁶Menfitska civilizacija je najslavnije i najznačajnije razdoblje egipatske povijesti. Njeno glavno obilježje je ekonomsko blagostanje i povjerenje u vlast i institucije.

¹⁷Usp. S. JURIČ, *Isto*, str. 35.

„Uistinu, onaj koji je u zagrobnom svijetu živi je bog (tj. ima udjela u povlasticama bogova)... stanuje u barci sunca... On je mudrac pa može razgovarati sa Raom¹⁸ kada god želi“.

Na kraju djela duša odustaje i počinje se slagati s čovjekom. Štoviše, prihvaća njegovu odluku i dijeli s njim svoj udes.

1.4. Zaključak

U spomenuta tri djela egipatske književnosti ne nalazimo detaljniju obradu problema zla i patnje. Pitanje naravi i postojanja zla u svijetu uopće se ne postavlja. Pisci konstatiraju teško stanje, ali tu i ostaju. Oni se zadovoljavaju s konstatacijom teškog stanja, ali ne dolaze na ideju uhvatiti se u koštac s problemom kao takvim. Ne samo da ne nalaze lijeka zlu i patnji, nego ih proglašuju nepobjedivom čovjekovom sudbinom, a život je uslijed toga bezvrijedan i besmislen i ne zavređuje da se živi.

Što se tiče sličnosti i razlika između tih djela, osobito između spisa *Razgovor očajnika s dušom* i *Knjige o Jobu*, može se govoriti o općenitom srodstvu, tj. u smislu da su se pisci tih spisa, poput Joba, nadahnuli problemom zla, da su njime zahvaćeni ili da su svjedočili o njegovu očitovanju i prisutnosti u životu drugih ljudi. Puno je više razlika nego sličnosti s Knjigom o Jobu. Job, premda razmišlja o smrti kao izlazu iz patnje, nalazi kudikamo dublji smisao u životu nego Egipćanin. Joba viđenje Boga sprečava od misli na samoubojstvo (usp. Job 3; 6,8-13).

2. Problem patnje u djelima iz Mezopotamije

Tekstovi koje ćemo u ovom odjeljku uzeti u razmatranje zanimljivi su nam prije svega zbog toga, što su bliski problemima s kojima se susreće starozavjetni patnik Job. Isto tako, ovdje uočavamo novi problem koji nismo našli u staroegipatskoj literaturi. Riječ je o problemu božanske nepravde. Dok se egipatski pisci bave problemom ljudske nepravde, u Mezopotamiji je naglasak na božanskoj nepravdi.

¹⁸Ra znači „blistav“. To je glavno egipatsko kozmičko božanstvo, bog sunca. Faraoni su se smatrali „sinovima raa“.

Bogovi su predstavljeni kao mušičavi, nezadovoljni i osvetljivi.¹⁹ Ljudi Mezopotamije vjerovali su da je svaki aspekt čovjekova života pod utjecajem bogova. Zato su u svemu prepoznavali prst bogova. Svako je životno područje imalo boga zaštitnika i tutora, te se svaki čovjekov neuspjeh dovodio u vezu s hirom odgovarajućeg boga. Dva su temeljna aspekta religioznog vjerovanja u Mezopotamiji: prvo, bogovi su nedostižni i nepronicljivi, drugo, nepredvidivi su. Upravo zato što su bogovi nepredvidivi u svojim akcijama, čovjek nikada ne zna kakvog je raspoloženja njegov bog. Na taj način vjera je više zbunjivala, nego olakšavala. Ukratko predstavljamo tri djela koji govore o ovoj temi.

2.1. Čovjek i njegov bog („Sumerski Job“)

Riječ je o sumerskoj poemi koja je po svojoj koncepciji slična biblijskoj Knjizi o Jobu, tako da je još zovu i „sumerski Job.“ Tekst je napisan oko 1700. god. pr. Kr. Glavna ideja sumerskog vjerovanja i učenja, prema njihovim učiteljima i mudracima, jest kako su čovjekova zla sreća i patnja izravna posljedica njihovih grijeha i zlih djela. Osim toga, bili su uvjereni kako na svijetu nije nikada postojao nevin i pravedan čovjek, tj. čovjek bez grijeha.

„Nikad se nije dogodilo da je neka majka rodila dijete bez grijeha. Niti je ikada od davnina postojao neki majstor koji nije nikada pogriješio“.

Iz gore navedenog proizlazi da ljudi pate isključivo zbog toga što su sagriješili. Međutim, takvo razmišljanje nije bilo opće prihvaćeno. Već činjenica da su se obraćali bogovima, govori da su doveli u sumnju ispravnost nauka o zasluženju patnji. Neki su ovo djelo nazvali apologetskim, jer se stječe dojam da je autor teolog sumerske akademije, koji želi stišati sve glasnije prigovore protiv religije. Svakako da to nije isključeno.²⁰

Tekst ima 131 redak i na nekim mjestima je veoma oštećen što otežava čitanje.²¹ Djelo započinje na način da se poziva čovjeka da u trenucima kušnje i teške patnje slavi i hvali boga, štoviše, da mu laska dan i noć. To se vidi u sljedećoj rečenici:

„Neka čovjek lamentacijom umiri i udobrovolji srce svoga boga. Jer bez njegova zahvata čovjek ne može doći do hrane“.

¹⁹Usp. S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji.*, str. 43.

²⁰Usp. S. JURIČ, *Isto*, str. 47.

²¹Usp. S. JURIČ, *Isto*, str. 47.

Potom slijedi predstavljanje glavnog, neimenovanog junaka poeme. On je čestit i karakteran, ali biva pogođen teškom bolešću. Unatoč tome, patnik ne pada u očaj. Slomljeno srce i dalje se nada. Patnik se obraća u suzama svom bogu i vapi za pomoć. Žalopojke dominiraju djelom. Patnik prigovara na račun njegovih znanaca, prijatelja i neprijatelja koji mu se rugaju, kleveću ga i odbacuju.

„Moja se iskrena riječ preokreće u laž. Himbenik i zlobnik prekrivaju me oblakom prijevare, a ti me iznova darežljivo obdaruješ strašnom patnjom... Na mene, kršna momka, naljutio se moj vjerni pastir pa me gleda poprijeko i neprijateljski. Moj pastir, koji nije nikada bio moj neprijatelj, digao je na mene mračne sile neprijateljske“.

Zatim poziva rodbinu, profesionalne pjevače i naricatelje da mu se pridruže u žalopojci.

„O, neka moja majka, koja me je rodila, ne prestane s jadanjem nada mnom pred tobom! Neka moja sestra ne izvodi na harfi veselu pjesmu i ne poji pjev; neka ti mjesto toga sa suzama i tuženjem reče kakvo me je zlo snašlo. Neka ti moja žena, u teškoj tuzi, pripovjedi moj jad i nevolju. Nek ti iskusni pjevač oplače moju gorku i turobnu sudbinu“.

Vrhunac je u recima:

„Oh, moj bože! Čitava se zemlja kupa u suncu, a mene obavijaju tmine... Plač, gorčina i ridanje napunjavu mi srce, tuguje duša u meni. Gušim se u hropcu tjeskobe, kao kad se dijete davi i greca u suzama“.

Potom, glavni junak priznaje svoju grešnost i krivnju, i traži oprostjenje za ono što nije bilo dobro.

„Oh, moj bože, grijeh je preda mnom i ja sam ga priznao“.²²

U zadnjem dijelu se sve sretno završava. Patnik je smekšao boga i ublažio srdžbu, te ga izbavlja iz svih tjeskoba. Mladić zauzvrat nastavlja hvaliti i slaviti boga.

2.2. Slaviti ću gospodina mudrosti („Babilonski Job“)

Nakon „sumerskog Joba“ susrećemo babilonskog. Riječ je o jednom od najsličnijih i najusporedivijih djela mezopotamske literature sa starozavjetnim Jobom. Naglasak nije toliko na problemu patnje, koliko na suverenitetu Marduka.²³ Poema govori o pravedniku koji trpi, a spis potječe iz 7. st. pr. Kr. Koliko je važna ova pjesma zahvalnica za dar

²²Ovaj tekst neodoljivo podsjeća na Ps 51, 5.

²³Marduk je gradsko božanstvo u Babilonu. On je i glavno božanstvo panteona, te se smatrao tvorcem svijeta. Biblija ga spominje pod imenom Bel.

ozdravljenja i izbavljenja od zle sreće, govori podatak da je pronađen i komentar spisa.²⁴ Spis sadrži 500 redaka ispisanih na četiri pločice, a po stilu je vrlo sličan „sumerskom Jobu“.

Djelo pripovijeda o Shubši-mesre-šakkanu, čovjeku na visokom položaju, na kojega se iznenada sručila velika nevolja. Vjerojatno je riječ o jednom kralju ili knezu prijestolonasljedniku. Pritisnut teškom bolešću, junak epa jadikuje i izlaže svoju bolest, uvjeren u svoju nedužnost. Utječe se gatarskim i čarobnjačkim vještinama, ali ništa ne pomaže. Unatoč tome, velikaš ne osuđuje boga, nego vjeruje da ozdravljenje mora doći. I zaista to se događa.

Marduk se u tri navrata javlja patniku u snu, a onda šalje izaslanike da izvrše obredne egzorcizme i povrate bolesniku zdravlje. Ep završava zahvalnim hvalospjevom u čast boga Marduka. Osvrnut ćemo se na neke tekstove. Junak pjesme prvi put osjeća žalost kada je obolio:

„Nekada življah poput gospodina (kralja), sada postadoh robom. Po čitav dan jecam, a noću plačem; mjesec mi je ispunjen zavijanjem, a godine tugovanjem“.

Ovaj tekst podsjeća na Jobove riječi:

„Mjeseci jada tako me zapadoše, i noći su mučne meni dosuđene. Liježuć mislim svagda: 'Kad ću ustati?' a dižuć se: 'Kada večer dočekati!' I tako se kinjim sve dok se ne smrkne“ (Job 7,3-4).

Posebno ga boli napuštenost od strane bogova:

„Moj me je bog napustio, od njega ni glasa ni poglasa; moja božica ne mari za me, drži se po strani“.

Žali se na dvorane, rodbinu i prijatelje koji ga žele svrgnuti s položaja:

„Dvorani množe svoje peticije protiv mene; zboruju izmjenjujući među sobom opake nauče“.

„Brojnoj rodbini unatoč, živim poput osamljenika. Izađem li na ulicu, strigu ušima; uđem li u palaču, šibaju me krivim okom“.

„Moj prijatelj mi je postao stranac; moj drug se prometnuo u hudobu i demona“.

Tekstovi druge pločice sadrže prijekore prema bogovima. Nije mu jasna njihova šutnja i pasivnost, pogotovo što je vrijedan u obavljanju obreda, i do u sitnice ih provodi.

„Zaklinjah svoga boga, i ne pokaza mi svoje lice; svojoj božici zavapih, i ne podiže glavu. Gatar kroz svoja ispitivačka gatanja ne znade riješiti zagonetku, tumač snova kroz žrtve ljevanice i kađenice ne razabra moje stanje“.

²⁴Usp. S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji.*, str. 55.

Bolesni mladić smatra da je njegova patnja nezaslužena i nepravedna pa se počinje buniti protiv bogova:

„Odakle dolaze sve ove čudne pakosti i nesreće? Kamo god se okrenem, proganjanje i nevolja. Kao onaj koji nije prinio žrtvu (svome) bogu, niti u vrijeme blagovanja, zazvao svoju božicu; koji nije sagnuo svoju glavu, niti se klanjao, i čija su usta prestala izgovarati molitvu i zazivanje; koji nije opsluživao svetkovine, a blagdane je prezirao; koji nije podučavao svoj narod u religiji i pobožnosti; koji nije zazivao svoga boga, a jeo je njegovu hranu; zanemarivao svojoj božici prinostiti žrtve prinostnice; kao da sam gori od onoga koji u svojoj oholosti zaboravi svoga boga...“

Slijedi razmišljanje o mušićavosti bogova:

„O kad bih samo znao da su ove stvari bile mile neko me bogu! Ono što se nekome čini da je dobro, uvreda je bogu; naprotiv, ono što je u nečijim očima zlo, to godi bogu i za njega je to dobro! Tko može dokučiti misao bogova u nebu? Plan bogova je poput dubokog bezdana, tko ga može shvatiti? Kako mogu smučeni smrtnici razumjeti volju i vladanje bogova? Onaj što je jučer bio na životu danas je već umro²⁵; sad je smrknut i potišten, a sad opet vedar i dobro raspoložen“.

„U sreći i blagostanju čini im se da su u devetom nebu, a u nesreći i nevolji kukaju kao da silaze u pakao. Te stvari me zbunjuju, ne shvaćam im s misao“.

Zatim govori o iskustvu vlastite patnje:

„Neka pogubna bolest oborila se na me; zapuha hudni vjetar; s dna pakla nenadano se pojavi glavobolja, guševići kašalj pristiže. Zloduh je izišao iz podzemnog svijeta, a demon sišao s planine podzemlja“.

Evo što Job govori o svojim mukama:

„Kamo sreće da mi se zadavit! Smrt mi je od patnja mojih draža!“ (Job 7,15)

„Noću, probada bolest kosti moje, ne poživaju boli što me glođu. Muka mi je i halju nagrdila i stegla me ko ovratnik odjeće“ (Job 30,17-18).

Mladić se žestoko obrušava na bogove zbog njihove nepravednosti:

„Moj bog u pomoć mi ne priteče, ne uze me za ruku; moja božica ne pokaza mi svoje milosrđe, ne dođe i ne stade uz moj bok“.

I Job ponavlja da ga je Bog ostavio:

„K tebi vičem, ali Ti ne odgovaraš; pred Tobom stojim, al' Ti i ne mariš. Prema meni si postao okrutan; ruko mpreteškom na me se obaraš“ (Job 30,20-21).

„Daha mi nestaje, gasnu moji dani, i za mene već se skupljaju grobari...A meni je nada otići u Šeol i prostrijeti sebi ležaj u mrklini. Dovikujem grobu: 'Oče moj rođeni!' a crve pozdravljam: 'Mati moja, sestro!' (Job 17, 1.13-14).

Ipak na kraju bolesnik predosjeća preokret gdje se očituje njegova vjera:

²⁵Usp. Job 4,19; 27, 19; 34,20.

„Ali ja znadem dan kada će moje suze prestati, dan kada će se usred zbora bogova zaštitnika njihovo božansko smilovanje očitovati“.

Ovaj tekst se kao niti jedan drugi približava Jobovoj ideji o drugom životu. Job vjeruje da je Bog izbavitelj i branitelj pravednih te da će ga nakon smrti susresti:

„Ja znadem dobro: moj Izbavitelj živi i posljednji će on nad zemljom ustati. A kad se probudim, k sebi će me dići: iz svoje će puti tad vidjeti Boga“ (Job 19,25-26).

2.3. Dijalog o ljudskoj bijedi

Zakružiti ćemo naše izlaganje o ljudskoj patnji u književnosti stare Mezopotamije s jednim babilonskim djelom - *Dijalog o ljudskoj bijedi*, koje je po stilsko-literarnim obilježjima sličan biblijskoj knjizi o Jobu.²⁶ Poema *Dijalog o ljudskoj bijedi* pisana je klinovim pismom kakvim su pisali stari Babilonci, Asirci i Sumerani.²⁷

Glavni junak²⁸ je nesretni čovjek koji se obraća prijatelju, a tema njihovog razgovora je nepravедnost bogova. Glavni junak se pita: Zašto on ni kriv, ni dužan, iako pobožan i pravedan, mora patiti i biti nesretan? Njegov prijatelj je čovjek predan tradicionalnim vjеровanjima i nastoji obraniti bogove od kritike za nepravедnost. Dijalog među dvojicom prijatelja je veoma korektan. Nijedan ne pretjeruje i ne podiže glas. Naprotiv, raspravljaju uz obostrano poštovanje. Ovdje odmah možemo uočiti razliku s Knjigom o Jobu. Naime, Jobovi prijatelji, ako ih se uopće tako može nazvati, ne mogu se pohvaliti uljudnošću. Braneći „pravovjerje“, oštro ga napadaju i optužuju da je grešnik. To možemo vidjeti u sljedećim tekstovima:

„Tvoje riječi krivicu tvoju odaju, poslužio si se jezikom lukavih, vlastita te usta osuđuju, ne ja, protiv tebe same ti usne svjedoče“ (Job 15,5-6).

„Ili te zbog tvoje pobožnosti kara i zato se hoće s tobom pamičiti? Od braće si brao nizašto zaloge i s golih si ljudi svlačio haljine; ti nisi žednoga vodom napojio, uskraćivao si kruh izgladnelima; otimao si od siromaha zemlju da bi na njoj svog nastanio ljubimca; puštao si praznih ruku udovice i siročadi si satirao ruku. Eto zašto tebe mreže sad sapinju, zašto te strahovi muče iznenadni. Svjetlost ti mrak posta i ništa ne vidiš, vode su duboke tebe potopile“ (Job 22,4-11).

No, vratimo se junakovu prijatelju. On obranu zasniva na tezi da će dobro biti naplaćeno, a zlo kažnjeno. Nadalje tvrdi da je čovjek kriv za svoju patnju, a to je zato što je

²⁶Usp. S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji.*, str. 70.

²⁷Usp. S. JURIČ, *Isto*, str. 71.

²⁸U djelu se ne navode imena dvojice prijatelja.

grešnik. Bogovi vide i prate čovjekovu patnju i ubrzo je uklanjaju. Cijela bijeda glavnog lika proizlazi iz njegove osamljenosti. Samoća mu postaje nepodnošljiva. Majka ga rađa u poodmakloj dobi, a kao posljednje dijete svojih roditelja nema pravo na baštinu. Da nesreće bude veća, bez skrbnika ostaje još za dječastva te biva prepušten samome sebi.

„Hajde, mudri prijatelju, htio bih ti govoriti, želim te izvijestiti... reći ti svoj jad, moj savjetniče. Izgubljen sam čovjek! Tuga se sručila na moju glavu...“

Subesjednik ga podsjeća da nam je svima umrijeti, te da ne klone duhom i ne gubi pouzdanje u bogove, jer oni ljube, štite i pomažu svoje štovatelje.²⁹ Osim toga samo pobožnost može povratiti nečiju sreću. Međutim, nesretni čovjek odbacuje tradicionalno učenje, jer na svojoj koži iskušava proturječnost tih teorija. Niti subesjednik ne prestaje biti uporan u obrani pravovjerja.³⁰ Predbacuje mu lelekanje i poziva ga da se vrati molitvi, jer jedino ona može umilostiviti božicu koja ga je oborila.³¹ Glavni junak ne odustaje, i poseže za primjerima iz svakodnevnog života, životinja i ljudi, kako bi dokazao nepravednost bogova.

„Pokoravam se, prijatelju, shvaćam tvoju mudrost, (pratio sam) tvoje riječi... deder (dopusti da ti rečem). Divlji magarac što pase travu – je li iskazivao štovanje bogovima? Razjareni lav što proždire probrano meso – je li priniosio zahvalnice i miomirisne prinose da ublaži gnjev božice?... Skorojević koji je sebi nagomilao bogatstvo – je li vagao čisto zlato za božicu Mami (majka božica)? (Naprotiv, ja) zar sam bio škrt u prinošenju žrtava? Živa je istina da sam se molio bogu, priniosio propisane žrtvene prinose božici“.

Prijatelj ga podsjeća na tajnovitost i neistraživost nauma bogova, te patnika pokušava uvjeriti da nevaljale čeka sigurna propast i ponovno ga potiče na vjernost bogovima. U odgovoru dominira teorija o retribuciji:

„Pogledaj ponosnoga divljeg magarca u (ravnici): tog nestaška što gazi travu u polju potpuno neočekivano stiže strijela! Hajde, molim te, promotri neprijatelja marve, lava kojega si spomenuo: zbog zvjerstva koje je počinio, jama ga čeka. Bogatog skorojevića, koji go mila imanje, upravitelj će sažeći ognjem i prije nego mu dani budu izbrojani! Put kojim su oni išli, želiš li slijedom slijediti? Radije traži neprestance ljupku naklonost bogova.“

Glavni lik, međutim, ne odstupa. I dalje smatra da je pošten život besmislen i nema nikakve nagrade. Čak štoviše, onaj koji ne mari za bogove sretno prolazi u životu, dok se bogovi poigravaju sudbinom dobrih ljudi.

²⁹Usp. S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji.*, str. 73.

³⁰Riječ je o teoriji retribucije. To je vjerovanje da će dobro i patnja biti naplaćeni, a sreća vraćena. O njoj će biti riječi još kasnije na str. 18-21.

³¹Usp. S. JURIČ, *Isto*, str. 74.

„Nada mnom je bogalj, luđak preda mnom; varalica je promaknut, dok sam ja ponižen.“

Kao usporedbu i ovdje možemo spomenuti Joba i njegovo žaljenje na one koje ne mare za bogove, a dobro prolaze u životu:

„Zašto na životu ostaju zlikovci i, što su stariji, moćniji bivaju?...Strah nikakav kuće njihove ne mori i šiba ih Božja ostavlja na miru... Njihovi bikovi plode pouzdano, krave im se tele i ne jalove se. Oni pjevaju uz harfe i bubnjeve i vesele se uz zvukove svirale. Dane svoje završavaju u sreći, u Podzemlje oni silaze spokojno. Zar svoju sreću u ruci ne imahu, makar do Njega ne drže ništa oni? Zar se luč opakog kada ugasila? Zar se na njega oborila nesreća? Zar mu u gnjevu svom On skroji sudbinu?“ (Job 21,7-17).

Subesjednik glavnog lika iznosi glavni argument:

„(Moj) vjerni (prijatelju), iako si pametan, misliš bez veze; odbacio si ono što je pravo, a pogrdjuješ naume božje. Goriš od želje da ne opslužuješ naredbe boga, istodobno (zanemariš) učvršćene propise božice. Poput središta nebeskog je misao bogova (nedokučiva), odredbe boga i božice (neobjašnjive). Shvatiti ih dobro (ni jednom smrtniku ne polazi za rukom)...“

Međutim, uzaludni su svi naponi patnikova prijatelja. Patnik i dalje smatra da se sreća može postići na način da se odvoji od društva, prekine s vjerskim životom i pogazi sve zapovijedi bogova.

„... bog ne želi presjeći put demonu. Otac tegli čamac po kanalu, a njegov prvorodenac ljenčari u postelji. Stariji brat brzo prevaljuje put poput lava, dok mlađi uživa vodeći mazgu. Baštinik se poput uličnog prodavača sramotno šulja (da bi pljačkao), dok mlađi dijeli hranu siromahu. Što sam dobio za to što sam se klanjao svome bogu? Moram se podložiti čak svome sluzi; podjednako me pre ziru prostak, bogataš i sretnik.“

Prijatelj sugovornik mu uzvraća da je posrijedi tajna, a obični smrtnici ne mogu dokučiti namisli i volju bogova.

Pri kraju poeme otvara se i zadnja tema, a to je problem odnosa bogatih i obespravljenih siromaha. Često se događa da prvi gaze i ugnjetavaju druge. Posebno je to slučaj u sudskim raspravama i parničenjima, gdje jaki, slatkorječivošću i podmićivanjem, uspjevaju osvijetlati svoj ukaljani obraz te krivnju prebaciti na slabe i nedužne.³² Subesjednik mu odgovara da je ljudska narav korumpirana, tj. da su laž, kriva svjedočenja i svekolika pokvarenost nešto što je svojstveno čovjekovoj naravi. Na kraju poeme, glavni lik ima završnu riječ. Ponovno se usredotočuje na zlu sreću i bolest. Moli prijatelja za razumijevanje:

„Budi samilostan, prijatelju moj, promotri moju bol. Pomozi mi, pogledaj (moju) bolest (bijedu), nastoj je razumjeti! Ponizan i mudar moleći sluga sam ja.“

³²Usp. S. JURICH, *Što je Bog rekao o patnji.*, str. 78.

Potom zaziva pomoć bogova, a spis završava čudnim priznanjem, da Šamaš (semitski bog sunca), kralj i pastir, upravlja i vodi ljude bogovski pravedno.³³

2.4. Razlika između djela iz Mezopotamije i biblijskog Joba

2.4.1. Sličnosti i razlike između „sumerskog“ i biblijskog Joba

Nema dvojbe da su pripovjedački stilovi jedne i druge knjige slični, međutim to je ujedno i najveća sličnost.³⁴ Kad se malo zagrebe iznad površine dolazimo do bitnih razlika. Za sumerskog pisca ne postoji problem nezaslužene patnje jer ona ne postoji. Svaka je patnja i zaslužena i pravedna. Samim time, ne postoji pravednik koji trpi. Ovdje problem nije ni postavljen. Javlja se pitanje kako se treba postaviti pravedan čovjek u teškoj patnji? Odgovor je samo jedan: treba se proglasiti grešnikom i krivcem, te će na taj način moći upravit svoje molitve bogu da ga izbavi iz patnje. Bez priznanja grešnosti njegov bog ga neće ni poslušati. Priznanje grešnosti je temeljna teza „sumerskog“ Joba. To je ujedno i temeljna razlika u odnosu na biblijskog Joba. Za razliku od Sumeranina, Job je Božji miljenik. Čak i sam Bog naziva Joba pravednim i neporočnim što vidimo u slijedećem tekstu:

„Nisi li zapazio slugu moga Joba? Njemu na zemlji nema ravna. Čovjek to neporočan i pravedan: boji se Boga i kloni zla!“ (Job 1,8; 2,3).

Uz to, Job stalno brani svoju nedužnost i osporava tezu da je svako trpljenje pravedna kazna za grijeh.

2.4.2. Sličnosti i razlike između *Slavit ću gospodina mudrosti* i *Knjige o Jobu*

Po poetskom obliku i načinu slikanja scena s temom patnje, babilonska poema potpuno se podudara s Knjigom o Jobu.³⁵ Posebice kada je riječ o glavnom liku i društvenom miljeu iz kojeg dolazi – ugledan čovjek visoka položaja. Druga sličnost je u vjeri u susret sa svojim bogom poslije smrti, te naplati za podnesenu patnju.

³³Usp. S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji.*, str. 52.

³⁴Usp. S. JURIČ, *Isto*, str. 80.

³⁵Usp. S. JURIČ, *Isto*, str. 65.

Razlika je u tome što babilonski ep ne pridaje toliko na važnosti misteriju zla i problemu patnje, pogotovo nezaslužene, koliko na mušičavosti bogova. Ljudi griješe jer ne znaju što bogovi hoće. Ispada da se bogovi poigravaju s čovjekom i ovisno o svom raspoloženje love ljude u zamke. Drugim riječima, babilonski pisac izražava skepsu u dobronamjernost bogova. Tako, ako je bog loše raspoložen, čovjek može biti kriv bez ikakva razloga, čak čineći dobro djelo, a s druge strane, ako je bog dobro raspoložen, može čovjeku loše djelo pripisati kao dobro. Time dobro i zlo su za babilonskog pisca dva načela podjednake vrijednosti ili bolje reći, bez ikakve vrijednosti.

Vidljiva je i druga razlika, a to je grijeh. Po babilonskom piscu, grijeh je glavni krivac i uzrok patnje. Protagonist patnje je predstavljen po pravilima obredne i magijske etike. Kreće se u svijetu politeizma, okružen čarobnjačkim obredima. S jedne strane je svjestan svoje revnosti u izvršavanju vjerskih obreda i da nije počinio nikakav grijeh, međutim ne posjeduje nikakvo jamstvo da je tako. Dvoji nije li nesvjesno počinio neki grijeh pa zbog toga pati, a vremenom postaje uvjeren da zbog potajnih i neznatnih grijeha dolazi do bolesti. Poslije se može uočiti da patnik nije nevin čovjek jer sudjeluje u obredu čišćenja, a prisutne su i aluzije na oprostjenje grijeha i otpuštanje krivnje. Biblijski Job je naprotiv čiste duše: „Njemu na zemlji nema ravna. Čovjek je to neporočan i pravedan, boji se Boga i kloni zla!“ (Job 1,8; 2,3). Upravo na toj neporočnosti Job stalno inzistira. Njegov glavni problem je kako ući u trag Božjem naumu i razumjeti misterij nezaslužene patnje.

2.4.3. Sličnosti i razlike između babilonske poeme i Knjige o Jobu

Sličnosti možemo primijetiti u strukturalnoj i vanjskoj naravi, u vidu okruglog stola, gdje se kroz dijalog raspravlja o aktualnom problemu.³⁶ Dijalog uvelike podsjeća na onaj u Knjizi o Jobu, iako su ovdje na pozornici samo dva subesjednika. Za razliku od Jobovih prijatelja, patnikov prijatelj je smirena osoba koja duboko cijeni patnika, ne optužuje ga kao što to čine Jobovi tješitelji, i ne nameće svoje argumente.

Babilonska poema se razlikuje od Knjige o Jobu po mezopotamskome metafizičkom pesimizmu. Potpuno je uronjena u determinističku antropologiju, gdje

³⁶Usp. S. JURIC, *Što je Bog rekao o patnji.*, str. 80.

bogovi dopuštaju i toleriraju čovjekovu izopačenost te ju usađuju u njegovu narav.³⁷ Iz toga proizlazi da bogovi muče čovjeka i sukrivci su njegove patnje, ali i s druge strane podižu i spašavaju pobožnika od demona i ljudi. Glavni cilj autora je da opravda ćudljivost bogova.

2.5. Zaključak

Općenito govoreći, mezopotamski spisi o kojima je ovdje bilo riječi, bliski su Jobovoj knjizi. Kao i Job, bave se problemom ljudske patnje i čudnim ponašanjem bogova prema pravednicima. Međutim, sličnost je vrlo površna, a razlike vrlo velike, jer u izvanbiblijskim tekstovima ne postoji problem nezaslužene patnje. Svaka patnja je zaslužena i pravedna. Prividni pravednici su popustljivi i spremni priznati potajne grijehe. Job, s druge strane dokazuje kako je krivo tvrditi da je bol kazna za grijehe. Problemi vezani za ljudsku patnju riješeni su potpunim ignoriranjem nezaslužene patnje, dok Knjiga o Jobu sadrži duboku religioznu poruku koju je nemoguće naći u mezopotamskim tekstovima.³⁸ Job priznaje da je posrijedi Božji misterij, koji je neistraživ. Vrijednost mezopotamskih tekstova otkriva nam da su ljudi oduvijek, i prije Joba, bili zaokupljeni ljudskom patnjom.

PATNJA U BIBLIJSKOJ TRADICIJI

3. Općenito o problemu ljudske patnje u Bibliji

Biblija se od samih početaka hvata u koštac s problemom ljudske patnje i boli. Pokušava proniknuti uzroke i pronaći smisao, istražuje odnos grijeha i patnje. Muči se s problemom patnje nevinoga koja je tipizirana u patnji Božjih izabranika: Mojsija (Br 11,11), Ilije (1 Kr 19), Jeremije (Jr 15,10; 18,18; 20,14) i na poseban način u liku biblijskog Joba.

³⁷Usp. S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji.*, str. 83.

³⁸Usp. S. JURIČ, *Isto*, str. 82.

Dakle, povijest izabranog naroda uvelike je obilježena patnjom i ako je išta permanentno u povijesti čovječanstva onda je to patnja. Ona nikoga ne zaobilazi, pa tako u konačnici ni Sina Božjega. Iščitavajući stranicu za stranicom Biblije, vidimo da je život Izraela neprestano rađanje u teškim bolovima. Svakako da su dvije nesreće 586. pr. Kr. i 70. g. posl. Kr., kada je neprijateljska vojska potpuna oskvrnula Obećanu zemlju, sravnila sa zemljom Jeruzalem i Hram, a narod raspršila na sve četiri strane svijeta, kulminacija patnje koju proživljava Izrael.

Kada biblijski pisac govori o patnji izabranog naroda, on zapravo govori o svojoj boli i jadu.³⁹ Poistovjećuje sebe s narodom. U Post 2-3 biblijski pisac smatra da zlo ima povijesni početak, a ne metafizički ili kozmološki.⁴⁰ On tvrdi da svijet i čovjek dolaze iz stvarateljske ruke dobrog Boga (Post 1,31) i pita se odakle zlo i patnja u svijetu. Muči ga problem kako protumačiti nastanak zla u jednom dobrom svijetu. Pisac knjige Postanka rješenje tog problema nalazi u pripuštanju one stvarnosti koju zovemo iskonski grijeh. Svojim grijehom čovjek je unio nered u svijet, iskvario je božanski plan, pretvarajući ga u svijet boli.⁴¹ Bitna odrednica tog nauka je da je čovjek stvoren kao slobodno biće. Ako je čovjek slobodan, nitko mu ne može zabraniti da izabere zlo na što se u konačnici i odlučio.

Pogledajmo nekoliko tekstova o patnji, uzeći u obzir da biblijski pisci smatraju kako je patnja sveopća, ali ne daju odgovor na problem ljudske patnje u racionalnom smislu. To se može vidjeti iz sljedećih tekstova:

„Čovjek koga je žena rodila kratka je vijeka i pun nevolja. Ko cvijet je nikao i vene već, poput sjene bježi ne zastajući“ (Job 14,1-2).

„Nevoljna je sudbina dodijeljena svim ljudima, težak jaram sinovima ljudskim, od dana kad izađu iz utrobe majčine do dana kad se vrate majci svega živog. Predmet misli njihove, strah srca njihova – tjeskobno je iščekivanje dana smrtnoga. Od onoga koji sjedi na prijestolju slavnom do onoga koji sjedi u prahu i pepelu; od onoga koji nosi krunu i grimiz do onoga koji nosi prtenu odjeću – sve je gnjev, zavist, nevolja i nemir, strah od smrti, svađe i borba... Jer stvorovima svima, od ljudi do životinja, a sedmerostruko grešnicima – prijete smrt i krv, i boj i mač, nesreće, glad, patnja, kuga... Sve što je iz zemlje u zemlju se vraća, i što je iz vode došlo u more odlazi“ (Sir 40,1-5a.8s.11).

³⁹Usp. S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji.*, str. 89.

⁴⁰Usp. M. VUGDELIJA, *Patnja i bol u svjetlu Biblije i ljudskog iskustva*, Franjevačka visoka bogoslovija –Makarska, Zagreb, 1993., str. 19.

⁴¹Usp. L. VLADIMIR, *O patnji*, u: *Obnovljeni život* 40 (1985), str. 166.

Iz Biblije proizlazi da je patnja stanje nereda, zlo koje je ušlo u svijet grijehom i izvire iz Adamova prekršaja. Starozavjetni pisci i teolozi podređuju problem ljudske patnje problemu retribucije, tj. naplaćivanju za dobra odnosno zla djela.⁴² Ipak, činjenica da pravednici trpe jednako, a neki i više (npr. Job) opovrgavaju ovaj nauk.

Premda izabrani narod, Izrael nije izuzet od patnje. Trpi od pogana a sve zbog toga što je vjeran Savezu s Jahvom. Dovoljno je samo prisjetiti se makabejskih mučenika (1 Mak 1, 57-64; 2 Mak,6-7; Dn 11,33-35). Sličnu sudbinu proživljavali su proroci i to od vlastitih sunarodnjaka. Biblija otkriva vezu između patnje i grijeha (Post 3), ali ne uspijeva objasniti problem kao takav. Kako objasniti, da pravednik koji je Bogu bliz nepravedno pati, a bezbožnik uživa? Postoji jak razlog zašto starozavjetni teolozi nisu riješili ovo pitanje, a krije se u nedostatku ideje onostranosti.⁴³ Vjerovanje u prekogrobni život i nagrađivanje nakon smrti nije bilo jasno sve do potkraj SZ-a.

3.1. Patnja kao zaslužena kazna za grijeh

Starozavjetni pisci polaze od čovjekovog prvog pada i krivnje, odnosno od njegova pragrajeha.⁴⁴ Zaključili su da patnja i smrt nisu bile uključene u izvorni Božji plan niti su činile prvobitno čovjekovo stanje, nego su ušle u čovjekov svijet tek s Božjim dopuštenjem nakon čovjekovog grijeha, za što je kriv čovjek, a uzrok demon.⁴⁵

U Post 3,1-19 primjećujemo tri čimbenika koja stoje u pozadini ljudske drame. Prvo, imamo zmiju koja nije prouzrokovala patnju i smrt. Potom čovjekov pragrajeh, međutim, niti čovjek nije uzrok patnje i smrti u pravom smislu, nego samo povod.⁴⁶ Na kraju, imamo Jahvu koji je začetnik patnje i smrti. U izboru kazne on je slobodan i odlučuje da težak život prethodi čovjekovoj smrti. Iz rečenog proizlazi da je Bog pokretač ljudske patnje, dok je zmija, kao demonska sila, samo njezin povod. Uostalom, Satan u Job 1-2 je prikazan kao sluga pred licem Božjim, a ne demonsko biće. Prema tome, Jahve je uvijek začetnik patnje bilo to u pozitivnom ili negativnom smislu. U pozitivnom smislu, Bog se patnjom služi za postizanjem nekog cilja. Njome Bog čovjeka odgaja i kažnjava. U

⁴²Usp. S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji.*, str. 92.

⁴³Usp. S. JURIČ, *Isto*, str. 96.

⁴⁴Usp. S. JURIČ, *Isto*, str. 98.

⁴⁵Usp. S. JURIČ, *Pozitivna svrhovitost kazne*, u: *Obnovljeni život* 50 (1995), str. 64.

⁴⁶Usp. S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji.*, str. 98.

negativnom smislu, Jahve je pokretač patnje, budući da je može u svako doba spriječiti i pobijediti. Kada on to ne čini, onda je neizravno začetnik čovjekova trpljenja⁴⁷ (Ps 10,1-13; 13,2; 22,1-22; 35,17; 44,23-25; Jr 12,1-14; Hab 1,2-4). Dakle, Bog je začetnik svake patnje ukoliko je dopušta i podnosi.

Patnja najčešće dolazi do izražaja zbog nevjernosti Izraela Savezu, koji je Bog sklopio s izabranim narodom na brdu Sinaj (Izl 19). Narod obećava Jahvi da će vršiti njegove zapovijedi a Jahve mu obećava svoju pomoć i zaštitu (Izl 23,20-33). Nevjera Savezu sili Jahvu na to da svoj narod udari predviđenim kaznama (Bar 2,6-10.29-33; 2 Kr 17,7-23; 23, 26). Božja naplata, kako kolektivna tako i individualna, usko su vezane uz Zakon. Opsluživanje zakona najavljuje nagradu, a njegovo kršenje povlači za sobom kaznu. Nauk o retribuciji potječe od uvjerenja da je Jahve izbavio potlačene Izraelce iz egipatskog ropstva. Tako možemo primijetiti da starozavjetni pisci od prve do posljednje knjige SZ-a ponavljaju da Bog svakome plaća prema njegovim djelima, tj. da su pravedni nagrađeni, a opaki kažnjeni (Post 12,17; 42,21; Lev 26; Pnz 28; Jš 7,6-13; Suci 3-16; 2 Ljet 15,7; Ps 28,4; Job 34,11; Iz 59,18; Jr 31,16). Treba napomenuti da je nagrada za vjernost i kazna za nevjernost Savezu upućena narodu, tj. naglasak je na retribuciji kolektivne naravi (Pnz 11,13-17). Sve do zauzeća i razorenja Jeruzalema i Hrama (587.g. pr. Kr) ovaj nauk nije doveden u pitanje. Međutim, drugi Izaija kada govori o trpećem Sluzi Jahvinu (42,1-4; 49,1-6), zatim Job i neki psalmi (Ps 49;73) dovesti će nauk o retribuciji u pitanje, i raskinuti vezu između patnje i grijeha.

Kako još nije postojala ideja o prekogrobnoj, eshatološkoj retribuciji, i kolektivna i individualna naplata imale su ovozemaljsku perspektivu. Pravednicima je nagrada predviđala: rodnost zemlje, plodnost sitnog i krupnog blaga, brojno potomstvo, pobjede nad neprijateljima, slavu, bogatstvo, zdravlje te miran i dug život. Kazna bezbožnicima je uključivala epidemije, bolesti, glad, oskudicu... (usp. Ps 1,3; 23; 37; Izr 8,20). Božja kazna za grijeh u predužanjskom razdoblju bila je primjerena grijehu i imala je vremeniti karakter, te se mogla odnositi na posjed, na zdravlje i sam život krivca. Doktrina retribucije mogla se održati u Izraelu jer je ljudski život bio život određene skupine. Svaki drugačiji način života bio je neshvatljiv. Individuum se shvaćao kao nešto više od stanice u velikom

⁴⁷Usp. S. JURIC, *Što je Bog rekao o patnji.*, str. 100.

organizmu. Skupina srodnika se poimala kao jedno tijelo, a posebice s religijskog stajališta. Dakle, krivnja i zasluga jednog Izraelca odražava se na čitavom Izraelu. I obrnuto, krivnja i zasluga grupe, u ovom slučaju Izraela kao naroda, odražavalo se na njegovim članovima.⁴⁸

U Pnz 8,2-6 možemo primijetiti kako je patnja sredstvo odgojnog eksperimenta.

„Sjećaj se svega puta kojim te Jahve, Bog tvoj, vodio po pustinji ovih četrdeset godina da te ponizi, iskuša i dozna što ti je u srcu; hoćeš li držati zapovijedi njegove ili nećeš. Ponizivao te i gladu morio, a onda te hranio manom, za koju nisi znao ni ti ni tvoji oci, da ti pokaže kako čovjek ne živi samo o kruhu, nego da čovjek živi o svemu što izlazi iz usta Jahvinih... Priznaj onda u svome srcu da te Jahve, Bog tvoj, odgaja i popravljaj kao što čovjek odgaja sina svoga...“

Plod Božjeg odgajanja je nova spoznaja. S jedne strane, Bog doznaje što je u srcu naroda, dok s druge strane, Izrael stječe iskustvo spoznaje da čovjek ne živi samo o kruhu.

3.2. Nevolje su prilika da se u svijest dozovu počinjeni prijestupi

Budući da se držalo da je krivnja korelativna s grijehom, nesreća se tumačila kao Jahvin odgovor na neki Izraelov grijeh. Iz tog iskustva javlja se potreba da se otkrije počinitelj grijeha kako bi se ublažio Jahvin gnjev. Kažnjavanje odgovornih moglo je ići i do smrtne kazne (Izl 32,25-28; Br 25,7; Jš 7,24-26). Brzo i odlučno obračunavanje s grijehom i njegovim počiniteljem bio je jedini način da se ublaži Jahvina srdžba. Za dobivanje oprostjenja bilo je potrebno istinsko obraćenje, tj. unutrašnja promjena stava.⁴⁹ Zbog toga su u teškim časovima zakazivani pokornički dani, naređivani postovi (Suci 20,26; 1 Kr 21,8-12; Iz 22,12; 58,1-5; Jl 1-2) i organizirana pokornička bogoslužja. Na tim svečanim liturgijama u vrijeme trajanja nevolja javno i svečano su se priznavali grijesi (Suci 10,10; 1 Sam 7,6; Ps 106; Neh 9). Duhovne obnove što ih je Izrael upriličavao zasnivale su se na pouzdanju da Jahve neće kratiti svoga milosrđa. Iz iskustva su znali da njegova vjernost i dobrota ne mogu zakazati. Vjerovali su da Bog prašta i pomaže kad god se čovjek odvrati od onoga što je zlo i okrene prema njemu. Izraelovi su prijestupi, s jedne

⁴⁸Usp. S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji.*, str. 105.

⁴⁹Usp. S. JURIČ, *Isto*, str. 106.

strane, prisiljavali Jahvu da kazni svoj narod, a nesreće su, s druge strane, suzbijale Izraelovu zloću, silile ga na reviziju života i vraćale obećanjima Saveza.⁵⁰

Izraelci su bili uvjereni da svaki grijeh mora biti okajan ili od pojedinca ili od zajednice. To znači da se i patnja mogla sručiti na pojedinca, ali i na njegove sinove, potomke, podložnike ... (Post 34; Br 16,32; Jš 7,24-25; 2 Sam 3,29). Zato ako je netko od izraelskog naroda bio u nevolji, razlog je trebalo tražiti u grijehu tog pojedinca ili zajednice (roditelji, obitelj, srodnici, narod) s kojom je on bio povezan. Ovo mišljenje ostalo je kroz čitavi SZ, a jednako tako se zadržalo u krugu Isusovih učenika koji pitaju Učitelja: „ Rabi, tko je sagriješio, on ili njegovi roditelji, da se slijep rodio?“ (Iv 9,2). Isto je to vrijedilo i u obrnutom slučaju, tj. da je netko mogao biti izbačen iz nevolja, ozdravljen od bolesti i općenito spašen, čak i veliki grešnik, samo zato što je bio povezan s nekim pravednikom (usp. Post 18,16-33; 19,20).

Kako sve do vremena babilonskog sužanjstva Izraelci nisu imali jasnu ideju o životu onkraj smrti, među njima je prevladalo uvjerenje o Božjem nagrađivanju i kažnjavanju ljudi u vremenitoj perspektivi, ma kako dugo da se oduljila Božja pravedna naplata.⁵¹ Držalo se da je krivnja ne samo korelativna grijehu nego da dopire mnogo dalje od pojedinca koji je sagriješio. Ona je, poput zarazne bolesti, podgrizala cijelu zajednicu u kojoj je grijeh učinjen. Zbog toga je odstranjivanje grijeha bilo od presudne važnosti.

Nakon propasti monarhije, izrasla je prva, mada još ne baš jasna, misao o onostranoj individualnoj naplati. Ona će biti formulirana u posljednjoj fazi starozavjetne objave, kada se pojavi vjera u osobno uskrsnuće na kraju vremena.⁵² Tada će s one strane smrti, pravednici biti nagrađeni i zauvijek biti s Bogom, a bezbožnici kažnjeni.⁵³

⁵⁰Usp. S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji.*, str. 107.

⁵¹Usp. S. JURIČ, *Isto*, str. 108.

⁵²Usp. S. JURIČ, *Isto*, str. 108-109.

⁵³U vrijeme kasnog židovstva, dolazi do sukoba dvaju mentaliteta: židovskog i helenističkog. Predvođeni Makabejcima Židovi se bore za vjersku slobodu i tu se rađa eshatološka perspektiva Božjeg nagrađivanja dobra i kažnjavanja zla. Ta ideja u potpunosti potiskuje dotadašnju vremensku perspektivu.

4. Trpljenje proroka

Za židovski narod od osobite važnosti je život brojnih proroka. Uz mudrace, proroci na puno mjesta govore o patnji. Štoviše, oni je često puta žive. Njihov oštar govor smeta kraljevima, svećenicima i narodu. Stoga će sljedeći reci biti posvećeni njima.

Poslanje starozavjetnih proroka bilo je popraćeno trpljenjem. S Božje strane, prorok je uživao zaštitu i blagoslov, ali sa strane naroda nailazio je na odbijanje i na prezir, nailazio je na trpljenje. Proročko je poslanje oduvijek, i ne samo u Starome zavjetu nego i inače, življeno pod znakom trpljenja, progonstva i rizika.⁵⁴ Političke i vjerske vlasti nemilosrdno su progonile proroke do mučeničke smrti.

4.1. Hošea i patnja

Prorok Hošea djeluje u Samariji za vladanja kralja Jeroboama II, vjerojatno u razdoblju od 755.-725. godine. U njegovoj knjizi se ne spominje propast Samarije (721.) pa je vjerojatno umro prije toga događaja.⁵⁵ Njegovo djelovanje obilježeno je usponom moći Asirije koja je nametnula visoke poreze Samariji, dok je na vjersko-moralnom planu rašireno pogansko vjerovanje u boga Baala.⁵⁶ Klanjanje Baalu sve je više prodiralo i osvajalo prostor među Židovima. Za takvo stanje prorok okrivljuje u prvom redu svećenike jer su zanemarili svoju dužnost (usp. 4,8;6,9). Prorok na svom osobnom primjeru pokazuje kako je to nevjerstvo jednostrano; krši ga jedna strana. On pristaje živjeti sa ženom koja je nevjerna. Tako postupa i Bog; ostaje vjeran svome narodu, doziva ga natrag, nudi mu oprostjenje, ali narod to tvrdokorno odbija.

Stoga ću je, evo, primamiti,

Odvesti je u pustinju

I njenu progovorit srcu.

I vratit ću joj ondje njene vinograde,

I od Doline ću akorske učiniti

⁵⁴Usp. A. REBIĆ, *Prorok, čovjek Božji*, KS, Zagreb, 1996., str. 77.

⁵⁵Usp. V. B. JARAK, *Biblijski proroci*, Slovoznak, Plehan, 2002., str. 163.

⁵⁶Bog Baal ili Baali bio je pogansko božanstvo plodnosti. Smatralo ih se pospješiteljima sveukupne plodnosti: usjeva, voća i povrća, kao i svih vrsta stoke. Vjerski obredi bili su popraćeni neobuzdanim plesom vjerskih službenika koji je prelazio u neprirodan zanos, a uz njihova svetišta širila se prostitucija.

vrata nade (Hoš 2,16-17).

Hošea tumači pozitivno iskustvo pustinje. Ona može postati mjesto intimnog dijaloga s Bogom, trenutak zaruka Boga i njegova naroda.⁵⁷ Bog provodi čovjeka kroz tjeskobu životnih iskušenja ne da bi ga osiromašio, nego da bi ga doveo do punine. Tako po Hošei, tek u ozračju patnje i boli može doći do pravih zaruka između Boga i čovjeka, do istinskog usvajanja pravde, nježnosti, ljubavi i do dubinske spoznaje Boga. Upravo to naglašava kroz slijedeći tekst:

*Zaručit ću te sebi do vijeka;
Zaručit ću te u pravdi i u pravu,
U nježnosti i u ljubavi;
zaručit ću te sebi u vjernosti
i ti ćeš spoznati Jahvu* (Hoš 2,21-22).

Osim toga, Hošea vidi životne patnje kao ljekovitu kaznu kojom se Bog služi da bi potakao grešnike na obraćenje, da se ponovno vrate u zajedništvo s njime:

*Stoga ću put joj trnjem zagradi,
zidom opkoliti, da se nađe više
svojih staza.
I trčat će za milosnicima, ali ih stići
neće,
tražit će ih, ali ih neće pronaći.
Tada će reći: Idem se vratiti prvome
mužu
jer sretnija bijah prije nego sada* (Hoš 2,8-9).

Dakle, patnje i životna stradanja mogu biti milosna prilika za istinsko obraćenje, za ponovni povratak k Bogu.

4.2. Izaija i patnja

Izaija je najpoznatiji starozavjetni prorok. Djeluje u vrijeme judejskih kraljeva Uzije, Jotama, Ahaza i Ezekije. To je period od 740.- 701. godine. Njegovo poslanje imalo

⁵⁷Usp. M. VUGDELIIJA, *Patnja i bol u svjetlu Biblije i ljudskog iskustva.*, str. 74.

je biti teško jer narod neće slušati što on propovijeda (6,9-10).⁵⁸ Kritizira društvene nepravde mogućnika protiv bespravnog naroda, osuđuje pijanstvo i rastrošnost bogatih, te posebno religioznu ravnodušnost.⁵⁹ Isto tako, kritizira Ahazov savez s Asirijom kao i Ezekijin s Egiptom.

Izaija vidi patnje i stradanja kao sredstvo kojim se Bog služi da pročisti čovjeka i da ga vrati na pravi put (Iz 1,25).

*Gle pročistio sam te poput srebra,
iskušao te u talioniku nevolje (Iz 48,10).*

Osim toga, patnje i nevolje, upozorenje su da smo skrenuli na stranputicu i poticaj da se vratimo na pravi put.

*Ako se pomiluje opaki,
on se ne uči pravednosti.
U zemlji pravednosti on čini bezakonje
i ne obazire se na veličanstvo Gospodnje (Iz 26,10).*

To je razlog zašto Gospodin udara ljude teškim nevoljama. Svrha toga je da se obrate Gospodinu i da ih on iscijeli (19,22). Prirodno je da se čovjek u tjeskobi i nevolji zdušnije utječe Bogu i da od njega traži pomoć.

*Gospodine, tražili su te u nevolji;
izlijevali tihu molitvu, kad ih je stigla tvoja kazna (Iz 26,16).*

Nadalje, patnje i stradanja mogu biti milosna prilika za intimniji susret s Bogom (Iz 30,20).

*Narod koji je u tmini hodio svjetlost vidje veliku;
one što mrklu zemlju obitavahu svjetlost jarka obasja (Iz 9,1).*

Patnje i stradanja Izaija promatra kao preduvjet ulaska u pravi spokoj.⁶⁰ Čovjek mora proći kroz vatru iskušenja da bi iskusio istinsku radost i doživio pravu sreću. Često govori o tome kako Bog žalost Siona mijenja u radost.

*Pustaru ću njegovu učiniti poput Edena,
a stepu poput Vrta Gospodnjega.*

⁵⁸Usp. W. J. HARRINGTON, *Uvod u Stari zavjet – spomen obećanja*, KS, Zagreb, 1993., str. 210.

⁵⁹Usp. C. TOMIĆ, *Veliki proroci*, Provincijalat hrvatskih franjevac konventualaca, Zagreb, 1987., str. 19.

⁶⁰Usp. M. VUGDELIJA, *Patnja i bol u svjetlu Biblije i ljudskog iskustva.*, str. 76.

*Klicanje i radost njim će odjekivati,
i zahvalnice i glas hvalospjeva... (Iz 51,3).*

Dakle, postoji nerazdvojni suodnos između prethodnih iskušenja i potonjeg usrećenja. Između tih dviju stvarnosti postoji proporcionalnost.⁶¹ Iako prorok zna da se patnja može preokrenuti u dobro, on nikada ne veliča patnju kao takvu. Patnja nije čovjekovo određenje i ne može biti njegov cilj. Zato se vjernik treba boriti protiv patnje, nastojati je otkloniti iz života ljudi (usp. Iz 61,3).

U navješćaju trpećeg Sluge Jahvina po prvi put u okviru Starog zavjeta susrećemo jedan novi vid patnje koji je neprotumačiv na antropološkoj razini. To je njezina otkupiteljska uloga. Otkriva se otajstvena plodnost sakrivena u nevinoj boli.⁶² Patnje Sluge Jahvina shvaćaju se kao okajanje za grijehе drugih (Iz 53,4-6). Nevini Sluga nosi kaznu drugih, njegova žrtva postaje izvor života za sve (Iz 52,13-53,12). Utješno je za grešnike da nevini patnik, noseći kaznu za grijehе grešnika, otvara put oprostjenja.⁶³ Ovdje po prvi put izranja pozitivna uloga patnje dotada nepoznata.

Sluga je iskusio patnju u njezinim najstrašnijim i najsablažnjivijim oblicima. Ona ga je naprosto izobličila i učinila čovjekom boli.

*Prezren bješe, odbačen od ljudi,
čovjek boli, vičan patnjama,
od koga svatko lice otklanja... (Iz 53,3).*

Prijestup je ogroman, ali ne kod njega, nego kod nas.

*On je naše bolesti ponio,
naše je boli na se uzeo,
dok smo mi držali da ga Bog bije i ponižava.
Za naše grijehе probodoše njega,
za opačine naše njega satriješe.
Na njega pade kazna –
radi našeg mira, njegove nas rane iscijeliše...
A Gospodin je svalio na nj bezakonje nas sviju (Iz 53,4-6).*

⁶¹Usp. M. VUGDELIJA, *Patnja i bol u svjetlu Biblije i ljudskog iskustva*, str. 76.

⁶²Usp. M. VUGDELIJA, *Isto*, str. 77.

⁶³Usp. M. VUGDELIJA, *Isto*, str. 77.

On je nedužan. U tome se nalazi vrhunac sablazni. I ne samo to, taj nedužni se „zauzima za zločinca“ (Iz 53,12) prinoseći Bogu ne samo molitvu srca već i „život svoj za naknadnicu“ (Iz 53,10), dopuštajući da ga ubroje među grešnike da bi uzeo na sebe njihove prijestupe.

Sve nam to pokazuje da je patnja Sluge posljedica grijeha drugih (Iz 53,5.6.8). Ali on ne trpi samo radi grijeha drugih, nego i umjesto drugih.⁶⁴ Njegova patnja je zamjenička, vikarijska (Iz 52,12-15; 53,5.11b-12). Osim toga, Sluga pati za spasenje drugih; njegova patnja je za druge uzrok spasenja (53,5). Isto tako, patnje Sluge Jahvina nema spasonosno značenje samo za druge, nego je sredstvo proslavljanja i za njega samoga.

*Zbog patnje duše svoje vidjet će svjetlost
i nasititi se spoznajom njezinom (Iz 53,11).*

Bog će mu dati mnoštvo u baštinu (Iz 53,12).

Znači, preko muke i zamjeničke smrti on polučuje i vlastiti uspjeh. Deuteroizajin tekst ostao je do kraja Starog zavjeta otajstven i neshvaćen. Tek će u svjetlu događaja Isusa iz Nazareta poprimiti svoje pravo i duboko značenje.

4.3. Jeremija i patnja

Jeremija se rodio u Anatotu, selu koje se nalazilo šest kilometara sjevernoistočno od Jeruzalema.⁶⁵ Prorok je osjetio Božji poziv 626. god dok je još bio mladić. Po naravi je blag, povučen, plah. Ima oko 24 godine. Jahve se nenadano umeće u njegov do tada mirni, idilički, seljački život. Ne poziva ga na život mistične kontemplacije, koja bi njegovoj naravi bolje odgovarala, nego na proročku službu, da naviješta kaznu zbog grijeha naroda, da se bori protiv svih.⁶⁶ I unaprijed mu je rečeno da će njegov trud biti uzaludan u njegovu vremenu. Njegovo poslanje počelo je za vrijeme kralja Jošije te se nastavilo do Sidkijina vladanja i dalje. Možemo reći da Jeremija djeluje od 626. - 586. godine. Vrijeme proroka Jeremije je vrijeme slabljenja asirske velesile. Tako je Judeja kroz nekoliko godina mogla

⁶⁴Usp. Ž. BEZIĆ, *Je li bol spasonosna?*, u: Crkva u svijetu 20 (1985), str. 51.

⁶⁵Usp. W. J. HARRINGTON, *Uvod u Stari zavjet – spomen obećanja.*, str. 219.

⁶⁶Usp. C. TOMIĆ, *Veliki proroci.*, str. 117.

sigurnije i mirnije živjeti.⁶⁷ Zato je Jošija mogao sprovesti vjersku reformu 622. godine.⁶⁸ No, ne zadugo. Na istoku se rađa nova velesila Babilonija, koja će uskoro uništiti Asiriju, a poslije će presuditi i Judeji.

Ni jedan od starozavjetnih proroka nije ostavio tako detaljne i dramatične opise o svojim stradanjima i tjeskobama kao prorok Jeremija.

*Proklet bio dan kad se rodih,
dan kad me rodi majka moja ne bio blagoslovljen!
Proklet bio čovjek koji ocu mom dojavljuje: "Rodio ti se sin, muški?!"
i time mi oca obradova.
Tom čovjeku bilo kao gradovima što ih Jahve nemilice razvali;
već u cik zore čuo zapomaganje i poklike bojne u podne,
jer me ne pogubi u majčinoj utrobi da bi majka bila moj grob,
da bi joj utroba do vijeka ostala trudna! zašto izađoh iz majčina krila?
Da vidim jad i nevolju i u sramoti da dokončam dane! (Jr 20,14-18).*

Jeremiji o glavi rade vlastiti zemljaci. Nije prihvaćen u Anatotu, kao ni u Jeruzalemu.

*Tada mi ti Jahve, razotkri njihove spletke.
A ja bijah kao janje krotko što ga vode na klanje
i ne slutih da protiv mene snuju pakosne naume (Jr 11,18-19).*

Jeremija nije samo srcem osjećao događaje nego su se oni jednostavno „zbivali“ u njegovoj nutrini.⁶⁹ Vrhunac neprijateljstva od vlastitog naroda doživljava kada ga stavljaju u klade da bude izložen napadajima i ruglu prolaznika. Posebno je potresna prorokova molitva u noći patnje i sramote, dok izložen leži raspet u kladama. Tu dolaze do vrhunca njegova bol i tuga:

*Ti me zavede, o Jahve,
i dadoh se zavesti,
nadjačao si me i svladao me! (Jr 20,7).*

⁶⁷A. REBIĆ, *Prorok, čovjek Božji.*, str. 53.

⁶⁸Kada je riječ o Jošijinoj religioznoj obnovi, zanimljivo je uočiti da Jeremija u njoj ne sudjeluje. Prorok se nije slagao s reformom, jer je smatrao da je površna i politički obojena.

⁶⁹B. LUJIC, *Iskustvo Boga i čovjeka u Jeremijinoj knjizi*, KS, Zagreb, 1985., str. 111.

Mnogi će ove trenutke Jeremijine patnje i molitve, nazvati getsemanskom molitvom. U njoj prorok otvoreno iznosi svoje najintimnije, najosobnije i najskrivenije osjećaje. U njoj iznosi najčistije svjedočanstvo unutarnje borbe svoje duše, koju Božja vatra pročišćava, a od slabog i krhkog čovjeka stvara velikog patnika i velikog proroka, pralik Patnika, Isusa Krista.

*Ja o meni, majko, što si me rodila,
da svadam se i prepirem sa svom zemljom.
Nikom ne uzajmih,
ni od koga zajma ne uzeh,
a ipak svi me proklinju.
Uistinu, o Jahve, nisam li ti služio za njihovo dobro,
nisam li tražio milost u tebe za neprijatelja svoga,
u doba nevolje,
u danima tjeskobe njegove?
Ti to dobro znaš! (Jr 15,10-11).*

Njegovo patničko iskustvo opisuje se i u Tužaljka.

*Ja sam čovjek što upozna bijedu pod šibom gnjeva njegova.
Mene je odveo i natjerao da hodi u tami i bez svjetlosti...
Iscijedio je meso moje, kožu moju, polomio kosti moje.
Načinio mi jaram, glavu obrubio tegobama.
Pustio me da živim u tminama kao mrtvaci vječiti...
Napinjao je luk svoj i gađao me kao metu za svoje strelice...
Gorčinom me hranio, pelinom me napajao...
Puštao me da zube kršim kamen grizući, zakapao me u pepeo.
Duši je mojoj oduzet mir, i više ne znam što je sreća!
Rekoh: Dotrajao je život moj i nada koja mi od Gospodina dolazi...
Bez prestanka na to misli i sahne duša u meni (Tuž 3,1-2. 5-6.12.15.16-18.20).*

Ipak, Jeremija ni u tim prilikama ne očajava, u njegovu se srcu rađa sunce nade.⁷⁰ Prevladava stanje depresije u koje je upao i čak priznaje da je dobro što nosi taj jaram.

⁷⁰Usp. M. VUGDELJIA, *Patnja i bol u svjetlu Biblije i ljudskog iskustva.*, str. 80.

*To nosim u srcu i gojim nadu u sebi.
Dobrota Jahvina nije nestala, milosrđe njegovo nije presušilo.
Oni se obnavljaju svako jutro: tvoja je vjernost velika!
"Jahve je dio moj", veli mi duša, "i zato se u nj pouzdajem."
Dobar je Jahve onom koji se u nj pouzdaje, duši koja ga traži.
Dobro je u miru čekati spasenje Jahvino!
Dobro je čovjeku da nosi jaram za svoje mladosti (Tuž 3,21-27).*

Jeremija je uvjeren da tek u ozračju patnje i tjeskobe čovjek postaje pravi vjernik, molitelj i tražitelj Gospodina. U tom smislu piše:

*Tada ćete me zazivati, dolaziti k meni,
moliti mi se i ja ću vas uslišati.
Tražit ćete me i naći me
jer ćete me tražiti svim srcem svojim (Jr 29,12-13).*

Nakon svih svojih patničkih iskustava, prorok Jeremija je duboko osvjedočen da Bog želi svaku našu „tugu u radost pretvoriti“, tj. još više i dublje nas „utješiti i razveseliti nakon žalosti“ (Jr 31,13). Jeremija ovako tješi izgnanog Izraela:

*Prestani kukati, otari suze u očima!
Patnje će tvoje biti nagrađene:
oni će se vratiti iz zemlje neprijateljske.
Ima nade za tvoje potomstvo (Jr 31,16-17).*

Jeremijine ispovijesti pokazuju duhovni rast proroka i otkrivaju da ga je patnja čeličila i čistila.⁷¹ Njegova najvažnija poruka nalazi se u njegovu životu. Jeremija je oslikan kao osamljena i tragična ličnost (usp. Jr 15,10-11.15-21; 20,7-18) i nikada nije želio ni volio igrati ulogu koju mu je Bog naložio (usp. Jr 1,6; 17,16; 20,7-9). Na osnovi tih podataka izgleda da njegovo poslanje nije imalo nikakvog opipljivog uspjeha. Vidimo ga shrvana pod teretom teških zahtjeva njegove zadaće. Proročka služba mu je bila pretežak teret. Zbog svega toga duboko je osjećao potrebu Božje pomoći. U toj svojoj bespomoćnosti bio je naprosto upućen na Boga. Makar je osjećao teret svog poziva, ipak ga je vjerno i ustrajno vršio čak i onda kad se osjećao napuštenim od Boga. Bog je u

⁷¹Usp. M. VUGDELIJA, *Patnja i bol u svjetlu Biblije i ljudskog iskustva.*, str. 81.

svojim tajnim planovima vodio tim putem mraka jednog od svojih najvjernijih poslanika. Upravo kroz te patnje bio je pročišćen i posvećen do dna.

Kod Jeremije patnja ima i pedagošku funkciju. Ona pojačava svijest i samosvijest proroka. Čovjek prorok prisiljen je da se susretne sa samim sobom, da siđe u svoju nutrinu, da razmišlja i tako ponovno snažnije zadobije svoju osobnost ne raspršujući se u masi. Za Jeremiju uništavanje zla počinje promjenom čovjekove nutrine-čovjekovog srca, a nikako vanjskim prisilnim čimbenicima kao što je zakon, teror, dekreti, zapovjedi...⁷² Drugim riječima, bol pomaže čovjeku da susretne svoga Boga i svoj „ja“.

Taj čovjek duboke vjere u najtragičnijim trenucima svoga života izrekao je najradosnija i najoptimističkija proroštva (Jr 31-33). U dubokoj tami zasjala su svjetla u novom savezu, novom svijetu i potpuno novom čovjeku. Da patnje i stradanja mogu doista biti snaga za nezamislive duhovne uzlete, pokazuje patnički život proroka Jeremije.

5. Mudrosna literatura i patnja

Suočeni s neizbježnim patnjama koje ljudski život nosi sa sobom, biblijski mudraci su nastojali pronaći uzroke tih patnji i uočiti njihovu svrhu. Dolaze do zaključka da postoje patnje koje su prouzrokovane ljudskom zloćom, tj. čovjekovim prekršajem Božjeg Zakona. Uvidjeli su također da postoje i pravednici koji trpe, i to upravo zbog svoje vjernosti Bogu. Po njihovu tumačenju, u slučaju grešnika Bog se služi patnjama da bi te ljude podsjetio na njihovo zastranjenje i da bi ih potakao na obraćenje; u slučaju pravednika pripuštene patnje su sredstvo iskušenja, pročišćenja i odgajanja u strpljivosti, dobroti i plemenitosti.⁷³

Stari zavjet govori o uzrocima patnje i boli polazeći od pojma uzročnosti: zla akcija nalazi svoju kaznu u posljedicama, rađajući tako patnju. Na razini Starog zavjeta, kao što smo vidjeli u prethodnim odjeljcima, to shvaćanje nije striktno individualističko i subjektivno. Tek u spisima mudrosne literature ono biva naglašenije usmjereno na pojedinca. U skladu s načelom osobne odgovornosti, pisac Izreka konstatira: „Tko ja mu kopa, sam u nju pada, i tko kamen valja, na njega se prevaljuje“ (Izr 26,27). Kazna koja je

⁷²Usp. B. LUJIĆ, *Starozavjetni proroci*, KS, Zagreb, 2004., str. 245.-246.

⁷³Usp. M. VUGDELIJA, *Patnja i bol u svjetlu Biblije i ljudskog iskustva.*, str. 95.

immanentna grijehu, ne proistječe iz Božje hirovitosti i osvetoljubivosti. Baš protivno, ona je znak Božje ljubavi prema čovjeku grešniku. Bog daje do znanja da mu nije do toga da umre bezbožnik i bezakonik, nego da se odvrti od svojih zlih putova i da živi (Ez 18,23). U tom duhu pisac knjige Mudrosti tumači kazne za grijeh:

„Blago kažnjavaš prestupnike, koriš ih i opominješ za grijeh njihove, da se ostave zloće i da se ufaju u tebe, Gospodine!“ (Mudr 12,2).

Dakle, preko patnje Bog nam želi posvijestiti našu zloću i potaknuti nas na obraćenje.

Nerijetko se događa da pobožni i pravedni ljudi bivaju progonjeni i mučeni, upravo zbog vjernosti Božjemu zakonu. Svojim načinom života unose nemir u duše bezakonika koji ih izlažu patnjama:

„Potlačimo ubogoga pravednika... Postavimo zasjedu pravedniku jer nam smeta i protivi se našem ponašanju, predbacuje nam prijestupe protiv Zakona i spočitava kako izdamosmo odgoj s voj...On je ukor utjelovljeni našim mislima, sama njegova pojava tišti našu dušu“ (Mudr 2,10.12.14).

Zato, svi oni koji žele razumno, pravedno i pobožno živjeti u sadašnjem svijetu – trebaju biti spremni na patnje i progonstva. Ne trebaju se nikoga i ničega bojati jer:

„Duše su pravednika u ruci Božjoj i njih se ne dotiče muka nikakva. Očima se bezbožničkim čin i da oni umiru i njihov odlazak s ovog svijeta kao nesreća; i to što nas napuštaju kao propast, ali oni su u miru. Ako su, u očima ljudskim, bili kažnjeni, nada im je puna besmrtnosti. Za malo muke zadobili su dobra velika jer Bog ih je stavio na kušnju i našao da su ga dostojni“ (Mudr 3,1-5).

Ovdje je važno napomenuti da Knjiga Mudrosti kao najmlađi starozavjetni spis nastao oko 50. god. pr. Kr., govori o neizdrživosti tradicionalne nauke o nagradi. Sad je sazrelo uvjerenje da ono što se događa u ovom životu služi kao priprava za budući život, a patnje koje ovdje čovjek podnosi ne moraju biti kazna za grijeh nego čišćenje i spremanje na veću nagradu.⁷⁴ Dokaz za to je tekst: „Bog je stvorio čovjeka za neraspadljivost“ (Mudr 2,23). Nakon smrti vjerna duša živi i dalje, ne u sjeni šeola, nego životom vječne sreće pred Bogom (3,9).

Nadalje, pisci mudrosne literature ističu da se Bog može poslužiti patnjama da iskuša svoje odabranike i da vidi da li su ga dostojni. Patnje mogu biti sredstvo pročišćavanja vjernika:

⁷⁴Usp. W. J. HARRINGTON, *Uvod u Stari zavjet – spomen obećanja*, KS, Zagreb, 1993., str. 302.

„Bog ih je stavio na kušnju i našao da su ga dostojni. Iskušao ih je kao zlato u taljiku i primio ih kao žrtvu paljenicu. Zato će se u vrijeme posjeta njegova zasjati, te će vrcati kao iskre u strnjici“ (Mudr 3,5-7).

Slično govori i Sirah:

„Jer kao što se u vatri kuša zlato, tako i odabranici u peći poniženja“ (Sir 2,5).

Propovjednik potvrđuje važnost ovozemaljskih stvarnosti. Nezdrav mu je oblik eshatologije koji umanjuje radosti ovoga života. U njima vidi dar Božji. „Jesti piti i biti zadovoljan svojim poslom“ (Prop 2,24) za njega je „dar Božje ruke“.

Ali, Propovjednik ističe da patnje mogu biti od velike koristi za čovjeka. U skladu s tim on potiče da se prihvati u životu i sreća i nesreća, i uspjeh i neuspjeh, jer i jedno i drugo dolazi iz Božje ruke. I jedna i druga strana mogu se iskoristiti i ugraditi u rast i razvoj ljudske osobnosti.

„U sretan dan uživaj sreću, a u zao dan razmišljaj: Bog je stvorio jedno kao i drugo“ (Prop 7,14).

Ipak, smatra da su tamne strane života korisnije za čovjeka u sadašnjem stanju, i piše:

„Bolje je ići u kuću gdje je žalost nego u kuću gdje je gozba jer ondje je kraj svakoga čovjeka, i tko je živ, nek primi srcu! Bolji je jad nego smijeh, jer pod žalosnim licem srce je radosno. Srce je mudrih ljudi u kući žalosti, a srce bezumnih u kući veselja“ (Prop 7,2-4).

U Izr 12,1 i 13,1 naglašava se odgojna uloga patnje: ona ima za cilj da odgoji čovjeka.⁷⁵

„Sine moj, ne odbacuj Jahvine opomene i nemoj da ti omrzne njegov ukor. Jer koga Jahve ljubi onoga i kori, kao otac sina koga voli“ (Izr 3,11-12).

U psalmima nalazimo istodobno naše radosti i žalosti, tjeskobe i ushite, sigurnosti i sumnje. Sva najdublja ljudska iskustva povijesti odzvanjaju u njima. Razmišljajući o uzrocima i svrsi patnje, psalmisti dolaze do zaključka da je ona posljedica grijeha i u isto vrijeme sredstvo kojim se Bog služi da iskuša čovjeka, da ga duševno pročisti, da ga odgoji i dovede do novih uvida.⁷⁶ Evo nekih primjera:

„Eto, zlotvor začne nepravdu, otrudnje pakošću i podlost rodi. Iskopa jamu i prodube; sam u svoju jamu pade! Pakost će njegova pasti njemu na glavu, njemu na tjeme okrenut se nasilje njegovo“ (Ps 7,15-17).

Odgojni karakter patnje prisutan je u Ps 119:

„Dobro mi je što sam ponižen da bih tvoja naučio pravila“ (Ps 119,71).

⁷⁵Usp. X. LÉON-DUFOUR (ur.), *Rječnik biblijske teologije*, KS, Zagreb, 1988., str. 843.

⁷⁶Usp. M. VUGDELJIA, *Patnja i bol u svjetlu Biblije i ljudskog iskustva.*, str. 90.

U tom smislu se može reći da je i kazna Božji milosni dar čovjeku. Dakle, psalmisti vide patnje i stradanja kao kaznu za grijeh i kao sredstvo za odgajanja u poslušnosti i poniznosti.

Ako u biblijskoj literaturi, kao i u svakoj drugoj, postoje klasici, onda je Jobova knjiga veliki klasik starine o pitanju zla i patnje. Ovdje ćemo iznijeti različite vidove tog nauka, na nešto iscrpniji način.

6. Job i problem patnje

Knjiga o Jobu je poema u obliku dijaloga, s kratkim narativnim prologom (gl. 1-2) i epilogom (42,7-17) u prozi. Spis je najduži i najljepši pjesnički sastav u hebrejskom kanonu. Autor knjige je nepoznati pjesnik koji ne može pomiriti doktrinu tradicionalne teologije o ljudskoj patnji (patnja je kazna za grijeh) sa zamjetljivim i iskustvenim svakidašnjim životnim činjenicama. S rezervom se vrijeme nastanka knjige smješta u 5.st. Autor želi dokazati kako je krivo tvrditi da patnja otkriva stanje čovjeka, stanje grijeha, odnosno da je ona znak i plod grijeha, da je ona kazna za počinjeni grijeh.⁷⁷

U prologu susrećemo strpljivog i smirenog Joba, dok u dijalogu imamo posve drugog Joba, Joba koji rida od bola, proklinje dan svog rođenja, raskida se od silnih vapaja i povika za opravdanjem. Ako Joba iz prologa zovemo „strpljivi Job“, onda bismo onog iz dijaloga mogli nazvati „nestrpljivi Job“. Ali, zaslugom novozavjetnog pisca Jakova te ranocrkvene tradicije i egzegeze, čitatelji su se upoznali samo s Jobom iz prologa, dok im je dijalog ostao posve nepoznat i neistražen.

6.1. Pregled sadržaja knjige

Autor najprije predstavlja protagonista: „Bijaše nekoć u zemlji Usu čovjek po imenu Job. Bio je to čovjek neporočan i pravedan: bojao se Boga i klonio zla“ (1,1). Uz to je bio veoma bogat, cijenjen i sretan čovjek, štoviše: „najugledniji među svim istočnjacima“ (1,3). Slijedi izvještaj o dvjema sjednicama nebeskih dvorjana, „a među

⁷⁷Usp. S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji.*, str. 122.

njima pristupi i Satan“ (1,6; 2,1), kojima je predsjedao Bog. Bog u dva navrata svjedoči o njegovoj neporočnosti i pravednosti (1,8; 2,3). Međutim, tek što je Bog izustio riječi pohvale u korist svoga sluge Joba, odmah se za riječ javlja Satan. Držanje mu je cinično, začinjeno zlobom i lažju.⁷⁸ Svojom iskazom on ocrnjuje Joba i hoće u laž utjerati samoga Jahvu. Po njemu, Jobova vjera je puko koristoljublje. Njegova neporočnost nije ništa doli obična i dobro smišljena investicija koja mu donosi veliku korist.⁷⁹ Job je, po Satanu, čovjek interesa i bogati se na račun Boga te mu ne služi čista srca.

„Zar se Job uzalud Boga boji? Zar nisi ogradio njega, kuću mu i sav posjed njegov? Blagoslovio si djelo njegovih ruku, stoka mu se namnožila po zemlji. A li pruži jednom ruku i dimi mu u dobra: u lice će te prokleti!“ (Job 1,9-11).

Poslije toga, Bog stavlja Joba na kušnju. Dopušta da Satan na njega svali različite nesreće.

„Neka ti bude!“ – reče Jahve Satanu. – „Sa svime što ima radi što ti drago; samo ruku svoju na nj ne diži!“ (1,12).

Slijedi čitav niz iznenadnih nevolja i Job ostaje bez svoga velikog bogatstva i djece. Nesreće ipak nisu donijele očekivani rezultat. Štoviše, postaju kontraproduktivne. Nevolje nisu slomile Jobovu vjeru i neporočnost, nego su ga učvrstile u neporočnosti:

„Gol izidoh iz krila majčina, go ću se onamo i vratiti. Jahve dao, Jahve oduzeo! Blagoslovljeno ime Jahvino! Uza sve to, nije sagriješio Job niti je kakvu ludost protiv Boga izustio“ (1,21s).

Potom Jahve hvali Satanu Joba:

„Nisi li zapazio slugu moga Joba? ... On je još postojan u neporočnosti“ (2,3).

Lukavi Satan traži da se nevolje Joba umnože:

„Ali pruži ruku, dotakni se kosti njegove i mesa: u lice će te prokleti!“ (2,5).

Jahve ponovno pristaje i ostavlja Satanu široko polje djelovanja. A ovaj na Joba smjesta navlači tešku bolest.⁸⁰ Prolog završava s dva događaja, nagovorom Jobove žene i dolaskom prijatelja. Vlastita žena Joba nagovara da prokune Boga (2,9). A onda dolaze izdaleka Elifaz, Bildad i Sofar, trojica njegovih prijatelja, da ga ožale i utješe:

⁷⁸Usp. S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji.*, str. 126.

⁷⁹Usp. M. VUGDELIJA, *Patnja i bol u svjetlu Biblije i ljudskog iskustva.*, str. 31.

⁸⁰Bilo je više pokušaja odgonetanja te bolesti pomoću raznih simptoma što se spominju duž knjige (zli prišt, svrab, smrdljivi dah...). Na osnovu svih simptoma vjerojatno se radi o kvrgavici ili nekoj gubi. Autori poput J. McKenzia smatraju da se radi o ambulatnoj enciklopediji svih bolesti što ih je tijelo baštiniilo.

„A kad su izdaleka upravili oči na njega, nisu ga prepoznali. Tad udariše u plač; svaki razdrije svoju haljinu i prosu prah po glavi. Potom sjedoše kraj njega na zemlji i ostadoše tako sedam dana i sedam noći. Nijedan mu ne progovori ni riječi, jer vidješe da je velika njegova bol“ (2,12-13).

Slijedi glavni dio knjige, pjesnički dio u obliku dijaloga (3,1-42,6). Pošto je Job sa svojim solilokvijem konačno prekinuo „sedmodnevnu“ šutnju, proklinjući dan kada se rodio (3,1), njegovi prijatelji uzimaju riječ i započinju s njim dijalog koji se sastoji od tri ciklusa rasprave: prvi ciklus (gl. 4-14), drugi ciklus (gl. 15-21), treći ciklus (gl. 22-27). Svaki od njih govori naizmjenice. Zastupaju tradicionalnu teološku tezu (trpljenje je kazna za grijeh) i upućuju Jobu ukore i optužbe. Job brani svoju nedužnost i poziva se na pravednog Boga.

Potom dolazi iznenadna pjesma o mudrosti (gl. 28) koja prekida dijalog. Zatim slijedi drugi Jobov solilokvij ili jadicovka nad izgubljenom srećom u kojoj se i dalje poziva na Boga (gl. 29-31). Međutim, prije nego što će Jahve uzeti riječ i odgovoriti Jobu, neočekivano stupa na scenu nepoznati subesjednik Elihu, koji se nigdje ne spominje kao jedan od Jobovih prijatelja. Zanimljivo da Job ne odgovara na niti jedan od četiri Elihuva govora (gl. 32-37). Najposlije, na pozornici se pojavljuje sam Jahve i progovara Jobu „iz oluje“ (38-41). Vidjevši u čudnom viđenju zastrašujuće veličanstvo Boga Stvoritelja te otkrivši istodobno njegovu božansku transcendentnost i znak njegove blizine, on ispovijeda svoju vjeru i povlači u teškoj mucu izgovorene riječi:

„A Job ovako odgovori Jahvi: "Ja znadem, moć je tvoja bezgranična: što god naumiš, to izvesti možeš. Tko je taj koji riječima bezumnim zamračuje božanski promisao? Govorah stoga, ali ne razumjeh, o čudesima meni neshvatljivim. Po čuvenju tek poznavah te dosad, ali sada te oči moje vidješe. Sve riječi svoje zato ja poričem i kajem se u prahu i pepelu" (42,1-6).

Knjiga završava pogovorom u prozi (42,7-17). U tom zaglavku Bog najprije osuđuje trojicu Jobovih prijatelja, izričito izjavljuje da je Job u pravu, a zatim vraća Joba u prijašnje stanje i udvostručuje njegova posjedovanja i sreću.⁸¹

⁸¹Usp. S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji.*, str. 130.

6.2. Je li Job ostavljen na milost i nemilost Satanu?

Stječe se dojam da je Bog na laku ruku prepustio Joba Satanu.

"Neka ti bude! - reče Jahve Satanu. - Sa svime što ima radi što ti drago; samo ruku svoju na nj ne diži... U tvojoj je ruci; život mu samo sačuvaj!" (1,12; 2,6b).

Stvar je još čudnija ako se prisjetimo da ga je Jahve samo trenutak prije toga nazvao svojim slugom i za njega jamčio da mu „na zemlji nema ravna“ (1,8; 2,3). Međutim, kada se malo brižljivije prouči prolog, dobiva se sasvim drukčija slika. Dolazi se do spoznaje da nikakva Jahvina brzopletost i popuštanje Satanu nisu posrijedi, nego da je u pitanju nešto drugo, nešto što je za nas nedokučivo i poznato samo njegovoj božanskoj mudrosti. Ne radi se, dakle, ni o kakvim potajnim poslovima između Satana i Jahve, a niti o nekakvoj okladi. Ovdje je naglasak o Božjem ponosu i potpunom povjerenju u svoga slugu. Bog vjeruje u iskrenost i čvrstinu Jobove vjere (1,12; 2,6).

Bog je središte autorove misli i knjige, a ne čovjek Job i njegovi subesjednici. Bog je glavni inicijator svega, pa tako i glavni odgovorni za sve ono što se Jobu dogodilo i o čemu Job i njegova tri prijatelja raspravljaju.⁸² On je nešto naumio s Jobom, a za izvršitelja svoga nauma uzeo Satana. Na kraju vidimo da doista Bog ima zadnju riječ. Zaustavlja Jobovu patnju, vraća ga u prijašnje stanje i, kao nagradu za patnju, udvostručuje njegovo bogatstvo.

S druge strane, Satan⁸³ je najobičnije instrument u Božjim rukama i u svemu tome ima posve podređenu ulogu. Pojavljuje se samo u predgovoru, i to kao sluga Božji, u smislu da ima samo funkciju sredstva u Jobovoj kušnji. Satan, koliko god djelovao iz zlobe, zavisti i mržnje protiv ljudi, nije mogao ničim nauditi Jobu bez Jahvine privole i opunomoćenosti. Jobova patnja nije i ne može biti tjerana silom slijepog usuda. Istina da ju je Satan navukao, ali ne treba preuveličavati njegovu ulogu. Sve što je učinio Jobu uradio je s posebnim Jahvinim dopuštenjem. On je dakle bio obično sredstvo u Božjim rukama pri realizaciji plana prožeta misterijem.

⁸²Usp. N. HOHNJEC, *Umijeće biblijske mudrosti*, KS, Zagreb, 2001., str. 10.

⁸³Riječ Satan naznačuje funkciju i naslov, a nikako vlastito ime. Satan ovdje ima općenito značenje protivnika. Uloga mu je da nadgleda ljude i da ih onda optužuje na sudu. U nebu Satan nastupa kao Jobov tužilac, a na zemlji kao zatirač, izvršujući Božji naum o Jobu. To znači da Satan ovdje još nema značenje đavla (*diabolos*), značenje koje će mu pridati postsužanjska teologija.

Jahve je uz Joba kroz čitavo vrijeme njegove kušnje. Upravo zato Jobova patnja nije besmislena, premda je nerazumljiva. Ona mora biti nešto mnogo više od jednostavne Satanove podvale. Ako Bog dopušta da se nevolje obore na pravednika, onda on time zacijelo želi nešto pokazati i dokazati. Želi pokazati svoju božansku moć i dokazati snagu svoje ljubavi. Ta njegova ljubav u Jobovu srcu toliko je jaka da mu Satani njegovi nasrtaji ne mogu nauditi.

Do tada najpoznatiji i najutjecajniiji čovjek svoga kraja Job, posve neočekivano, u tren oka ostade bez svega, bez djece i prijatelja, bez blaga i zdravlja, bez imena i ugleda. Još živ, a već pokopan na smetlištu⁸⁴ izvan zidina, gdje ga prolaznici ponižavaju i ismijavaju, kako to sam svjedoči:

„Zlopakost me sada shrvala posvema, čitava se rulja oborila na me. Ustao je proti meni da svjedoči i u lice mi se baca klevetama. Jarošću me svojom razdire i goni, škrgućuć zubima obara se na me. Moji protivnici sijeku me očima, prijeteći, na mene usta razvaljuju, po obrazima me sramotno ćušakaju, u čoporu svi tad navaljuju na me. Da, zloćudnicima Bog me je predao, u ruke opakih on me izručio“ (16,7-11).

Svi su bili uvjereni da je Job zahvaćen nesrećom kojom Bog udara samo velike grešnike. Sada je sam, bez prijatelja i društva, bez radosti, bez zaštite i obrane. Čak nema s kim podijeliti svoju tugu:

„Od mene su se udaljila braća, otuđili se moji poznanici. Nestade bližnjih mojih i znanaca, gosti doma mog zaboraviše me. Sluškinjama sam svojim kao stranac, neznanac sam u njihovim očima. Slugu zovnem, a on ne odgovara i za milost ga moram zaklinjati. Mojoj je ženi dah moj omrznuo, gadim se djeci vlastite utrobe. I deranima na prezir tek služim, ako se dignem, rugaju se meni. Pouzdanicima sam svojim mrzak, protiv mene su oni koje ljubljah. Kostu mi se za kožu prilijepiše, osta mi jedva koža oko zuba. Smilujte mi se, prijatelji moji, jer Božja me je ruka udarila“ (19,13-22).

Na koncu, Job mora proći kroz neku vrstu dodatnih kušnji i podnositi uvrede, smijeh i ponižavanje prolaznika, ljudi neuglednih i mlađih od sebe:

„A sada, gle, podruguju se mnome ljudi po ljetima mlađi od mene kojih oce ne bih bio metnuo ni s ovčarskim psima stada svojega... Glodali su u pustinji korijenje i čestari opustjelih ruševina. Lobodu su i s grmlja lišće brali, kao kruh jeli korijenje žukino. Živjeli su po strašnim jarugama, po spiljama i u raspuklinama. Urlik im se iz šikarja dizao; po tmjancima ležahu stisnuti. Sinovi bezvrijednih, soj bezimernih, bičevima su iz zemlje prognani. Rugalicom sam postao takvima i njima sada služim kao priča! I jer On luk

⁸⁴U očima Zakona, bolesti poput Jobove bile su znak grijeha i s matrone bičem Božjim. Svećenik bi takve bolesnike najprije proglasio nečistima, zatim osamljivao i isključivao iz bogoštovne zajednice, a najposlije udaljavao iz naselja sve do ozdravljenja i obrednog očišćenja, koje je predviđalo žrtvu za grijeh.

mi slomi i satrije me, iz usta svojih izbacije uzdu. S desne moje strane rulja ustaje, noge moje u bijeg oni tjeraju, put propasti prema meni nasiplju. Stazu mi ruše da bi me satrli, napadaju i ne brani im nitko, prolomom oni širokim naviru i kotrljaju se poput oluje. Strahote sve se okreću na mene, mojeg ugleda kao vjetra nesta, poput oblaka iščeznu spasenje“ (30,1-15).

6.3. Nestrpljivi Job i njegove predodžbe o Božjoj brutalnosti

Tek što smo zakoračili u središnji dio knjige, dijalog (3,1-42,6), opažamo da nas je „strpljivi Job“ napustio. Umjesto njega pred nama je potpuno novi čovjek, „nestrpljivi Job“. Job se ne samo ne miri sa svojim teškim stanjem nego dovodi u pitanje Božju pravednost i providnost. Na sceni je Job koji je na ratnoj nozi s Bogom, koji se odupire njegovim putovima, prkosi njegovim odredbama i postavlja mu ultimatum. Gušeći se u smrtnoj mucij, Job napokon prekida „sedmodnevnu“ šutnju proklinjući dan kada se rodio:

„Napokon otvori Job usta i prokle dan svoj; poče svoju besjedu i reče: O, ne bilo dana kad sam se rodio i noći što javi: Začeo se dječak! U crnu tminu dan taj nek se prometne!“ (3,1-4a).

Čitav ovaj ulomak Jobove jadikovke zapravo je eksplozija bijesa i boli. Međutim, valja istaknuti da ti jauči, nisu, za razliku od Jobove druge jadikovke (gl. 29-31), upućeni Bogu niti njegovim prijateljima. To početno jadanje neka je vrsta monologa patnika sa samim sobom, odnosno neizravna molitva za smilovanje.⁸⁵ Jobovo početno prigušeno jadikovanje ubrzo prerasta u glasno zapomaganje. Joba je progonio i problem Boga, mučilo ga je Božje čudno postupanje s ljudima. Nikako se nije mogao osloboditi primisli da Bog može biti okrutan tiranin. Ono što nikada nije ni načas dovodio u pitanje najednom je počeo dovoditi u sumnju i postavljati pitanje teodiceje.⁸⁶ Iznenada, sasvim otvoreno, Job se pita nije li Bog božanstvo koje čini dobro prema svojim prohtjevima, ovisno o raspoloženju, odnosno ruga se nevolji to da im pomogne:

„Jer, za dlaku jednu on mene satire, bez razloga moje rane umnožava. Ni časa jednoga predahnut mi ne da, nego mene svakom gorčinom napaja!... Jer, to je svejedno; i zato ja kažem: nevinu i grešnika on dokončava. I bič smrtni kad bi odjednom ubijo ... ali on se ruga nevolji nevinih. U zemlji predanoj u šake zlikovaca, on oči sucima njezinim zastire. Ako on to nije, tko je drugi onda?“ (9,17-18.22-24).

⁸⁵Usp. S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji.*, str. 140.

⁸⁶Usp. S. JURIČ, *Isto*, str. 141.

U svojoj teškoj agoniji, nedužni Job odlučuje dokazati svoj integritet na štetu Boga. Bez ikakva ustručavanja, započinje izlagati Božju „crnu stranu“ izgovarajući riječi koje pomalo mirišu na blasfemiju.

„Strijele Svesilnoga u mojem su mesu, ljuti otrov njihov ispija mi dušu, Božje se strahote oborile na me“ (6,4).

„Kaži mi zašto se na me obaraš. Ta što od toga imaš da me tlačiš, da djelo ruku svojih zabacuješ, da pomažeš namjerama opakih?... Tvoje me ruke sazdaše, stvoriše, zašto da me sada opet raščiniš!... Al' u svom srcu ovo si sakrio, znam da je tvoja to bila namjera: da paziš budno hoću li zgriješiti i da mi grijeh ne prođe nekažnjeno“ (10,2-3.8.13-14).

Job je žalostan jer opaki nekažnjeno čine što ih je volja. Oni koji čine zlo napreduju, a pobožni trpe i pravedni propadaju. Umjesto da bezakonike i zlotvore smjesta kazni, Bog ih trpi, naviknuo se na njih, čak pomaže namjerama opakih (10,3). Istodobno je okrutan prema svojim slugama i pravednicima, koje tlači. Sve to Job promatra u kontekstu tradicionalne doktrine o naplati i pravednom nagrađivanju odnosno kažnjavanju. On je očekivao da Bog blagoslovi i nagradi pravednika, a ne da ga kažnjava i muči. Poput tolikih drugih, i on se nadao sreći, a došla je nesreća.

„Zašto na životu ostaju zlikovci i, što su stariji, moćniji bivaju? Potomstvo njihovo s njima napreduje a izdanci im se množe pred očima. Strah nikakav kuće njihove ne mori i šiba ih Božja ostavlja na miru... Oni pjevaju uz harfe i bubnjeve i vesele se uz zvukove svirale. Dane svoje završavaju u sreći, u Podzemlje oni silaze spokojno. A govorili su Bogu: Ostavi nas, ne želimo znati za tvoje putove! Ta tko je Svesilni da njemu služimo i kakva nam korist da ga zazivamo? Zar svoju sreću u ruci ne imahu, makar do Njega ne drže ništa oni? Zar se luč opakog kada ugasila? Zar se na njega oborila nesreća? Zar mu u gnjevu svom On skroji sudbinu? Zar je kao slama na vjetru postao, kao pljeva koju vihor svud raznosi?... Opaki je u dan nesreće pošteđen i u dan Božje jarosti veseo je“ (21,7-9.12-18.30).

Jobu se javlja još jedan problem – Božja šutnja. U trenutku kada mu je najpotrebnija pomoć, čini mu se da je Bog veoma daleko i da ne mari za njegovo ridanje: „K Tebi vičem, al' ti ne odgovaraš; pred Tobom stojim, al' Ti i ne mariš“ (30,20). Nije mu nikako jasno zašto Bog šuti dok on, njegov sluga, toliko trpi. Jahvina ga šutnja straši (9,16), a njegova odsutnost zabrinjava:

„Na istok krenem li, naći ga ne mogu; pođem li na zapad, ne razabirem ga. Ištem na sjeveru, al' ga ne opažam, nevidljiv je ako se k jugu okrenem... Zbog toga pred njime sav ustravljen ja sam, i što više mislim, jače strah me hvata. U komade Bog mi je srce smrvio, užasom me svega prožeo Svesilni“ (23,8.15-16).

Osjećaj Božje odsutnosti navodi Joba na pomisao da je Gospodin silnik koji se naslađuje u mrcvarenju svojih sluga (6,4). U mukama, Job počinje sumnjati i u sebe, više ne zna je li nevin ili nije (9,21). Uz to, prijatelji nisu imali niti jednu dobru riječ za njega;

štoviše, počinju sa sumnjičenjima i optužbama protiv njega, tako da je Job bio posve osamljen, unatoč nazočnosti trojice tješitelja.

6.4. Što sam ti učinio? (Job 7,20)

Job je čitavo vrijeme kušnje vjerovao da je Bog u pozadini svega, iako to nije mogao dokučiti. Mučilo ga je gdje je mogla završiti sva ona njegova nježnost i ljubav minulih godina, kad je Bog nad njim bdio i s njim prijateljevao (29,2). Stalno su mu iz srca navirala pitanja na koja nije znao odgovoriti, npr: zašto on sada za njega uopće ne mari, iako k njemu više obdan i obnoć? Odatle oštro pitanje: „Što sam ti učinio, o ti koji nadzireš čovjeka?“ (7,20). Ali vjera da je u igri ipak Jahvin otajstveni plan nadahnjuje ga nadom: „Ja znadem dobro: moj Izbavitelj živi“ (19,25).

Istodobno, Job vodi bitku sa svojim prijateljima koji produbljuju njegove rane. Pokušava zaustaviti nalete njihove napuhane vjere. Toj trojici diskutantata sve je bilo tako jasno i sve odveć lako, za razliku od Joba kojemu je sve bilo tako mutno i nejasno. Posebice mu je njegova nezaslužena patnja bila nejasna i neobjašnjiva.

Patnja je još više zblížila Joba i Boga. Iako je Job čitavo vrijeme kušnje bio na ratnoj nozi sa svojim Bogom, činjenica je da ga nije prokleo. Uz to, nije se okrenuo drugim bogovima i od njih tražio pomoć, kao što je Satan predviđao. Čak i onda kad je potpuno oslabio i kad su mu kosti uz kožu prionule, vjerovao je da je Bog svemoćan, da je njegova moć bezgranična i da, što naumi, to izvesti može (42,2).

Prolazeći kroz kušnje, Jobova je vjera rasla. U situaciji apsurdna, Job (19,25-27)⁸⁷ na sav glas ispovijeda svoju vjeru u živoga Boga i jedinog Izbavitelja.

„Ja znadem dobro: moj Izbavitelj živi i posljednji će on nad zemljom ustati. A kad se probudim, k sebi će me dići: iz svoje ću puti tad vidjeti Boga. Njega ja ću kao svojega gledati, i očima mojim neće biti stranac: za njime srce mi čezne u grudima“ (19,25-27).

Job vjerom doživljava iskustvo konačnog opravdanja i spoznaje da Bog patnjom ispituje dubine njegova srca. Međutim, to ga je časovito iskustvo opravdanja tek na trenutke ojačalo, jer će Job kroz čitavo sljedeće razdoblje kušnje nade, do konačnog

⁸⁷Navedeni tekst se smatra vrhuncem Jobova traženja. Tekst je težak i problematičan jer je nepopravljivo oštećen. Većina kritičara smatra da je Jobova nada u opravdanje usmjerena na ovaj život, a ne nauk o prekogrobnom životu, koji će biti objavljen i eksplicitno izrečen u 2. st. pr. Kr.

izbavljenja, vapiti k Bogu i moliti za pomoć. Tek Jahvine besjede iz vihora (gl. 38-41) potpuno će mu otvoriti oči i tek će tada, ako li ne baš shvatiti, onda barem priznati da sve ono što je Bog učinio i što čini jest dobro.

6.5. Božja veličina i Jobova malenkost

Čitavo vrijeme trpljenja i unutarnje borbe, Job se nadao da će se Bog pojaviti i očitovati, tj. da će ga on osobno susresti. Stiskajući šake, mrmljao je kako će mu, u bilo kojem trenutku da se pojavi, iznijeti svoje probleme upravo onako kao što je odbrusio svojim subesjednicima. Međutim, što se događa? U odlučujućem trenutku, kako to obično biva kad je riječ o susretu vječnoga Boga i običnog smrtnika, Job se potpuno izgubio. U času kad se Jahve pojavio i progovorio „iz oluje“ (gl. 38-41), Job ostaje bez riječi. Prepada se i zbunjuje, a njegova govornjiva usta najednom su zanijemila. Ispunjen strahopoštovanjem i zabezeknut od čuda što mu je Bog ipak progovorio i što s njim razgovara, Jobu nije preostalo drugo nego da se preda. Svladan božanskom veličinom koju je otkrio u zapanjujućem krasotama prirode i svemira, odlaže oružje i predaje se. Osim toga, povlači sve svoje riječi i optužbe protiv Boga:

„Po čuvenju tek poznavah te dosad, ali sada te oči moje vidješe. Sve riječi svoje zato ja poričem i kajem se u prahu i pepelu“ (42,5-6).

Progovarajući „iz oluje“, Jahve se pojavio u svojoj pravoj veličini i sjaju, kao „Bog nad bogovima“, kao Svevišnji koji grmi, drma zemljom i temeljima gora, kao Svemoćni koji ima posljednju riječ (usp. Ps 18,8-16; 50,1-4). Jahve izlazi pred Joba sa svom svojom nedokučivom mudrošću i svemoći, što se kriju i otkrivaju u djelima stvaranja. I iznenađuje odgovorom.

Naime, Jahve ne samo da nije odgovorio na njegovo pitanje nego ga je posve zaobišao, potpuno ignorirajući Jobovu nevolju. U dugo očekivanim Jahvinim besjedama ne nalazimo niti jedne riječi o Jobovoj patnji, o njezinu podrijetlu i smislu, kao ni o patnji općenito. Jahve ne daje nikakvo razjašnjenje niti ispriku za Jobovo besprimjerno trpljenje. Umjesto da mu poslije tolikih muka i strpljiva čekanja odgovori na pitanje i na taj način istjera stvar načistac, tj. riješi problem o nezasluženu trpljenju, on ga stavlja na ispit.⁸⁸

⁸⁸Usp. J. PLANINIĆ, *Problem zla u svijetu*, u: *Obnovljeni život*, 66 (2011.) str. 351.

Tako Job, u trenutku kada je već na kraju snaga, dospijeva u novu nepriliku: mora polagati ispit. Ispitivanje kao takvo je ironično, a pitanja preteška, čak apsurdna za običnog smrtnika.⁸⁹

Jahve se udaljuje od predmeta rasprave koju je vodio Job sa svojim prijateljima. Job se nije propitivao o božanskoj stvaralačkoj mudrosti i svemoći nego o problemu nezaslužena trpljenja. Čak štoviše, Job nikada nije ni sumnjao u Jahvinu svemoć. U više navrata očituje svoju vjeru u svemoćnog Boga, stvoritelja i uzdržavatelja svega (usp. 12,9-16; 13,11; 19,25-27). Jahve, međutim, mijenja temu i započinje besjedu o posve novoj stvari. Govori o svojim divnim djelima u kojima se pokazuje njegova svemoć i mudrost. Bog ovdje govori implicitno jer su njegove riječi snažne kad govori posredstvom čovjeka ili prirode.⁹⁰ Svrha tih govora nije glorifikacija prirode. Slikoviti prikaz prirode samo je autorovo sredstvo da što uspješnije priopći Božju objavu i što snažnije prenese njegovu riječ.

Stvoreni svijet očituje Božju mudrost i moć. Opisujući ljepote i tajne stvorenoga svijeta, pjesnik najprije poziva Joba da se zagleda u stvoreno i otkrije božanske znakove kojima je ono protkano, drugim riječima, da promatra Stvoritelja kroz veličinu i ljepotu stvorenoga; zatim, da poslušati Božji glas koji govori preko ljepota stvorenoga, a to će reći da poslušati njegov neizravan odgovor.⁹¹ Bog, govoreći o misterijima svemira i ljepoti prirode, ne ignorira Jobov problem, nego ga stavlja u potpuno novu perspektivu. Bog neizravno podsjeća Joba da i u moralnoj sferi, unatoč nazočnosti zla, postoji veliki red i sklad, premda on to ne može spoznati. Sve ima svoj smisao, iako on to ne može dokučiti. To je zato što je riječ o misteriju. Job bi trebao znati da stoji pred misterijem. Kao što u svijetu prirode postoji red, harmonija i ljepota, tako isto postoji sklad i ljepota u moralnoj sferi. Odatle Jobova kriva shvaćanja i pogrešna zaključivanja trojice njegovih prijatelja.

Ljepota svijeta je melem čovjekovim patnjama. Božja briga puna ljubavi, očinska skrb za bezbrojna stvorenja što su našla mjesto u njegovoj božanskoj mudrosti, doziva nam

⁸⁹Usp. S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji.*, str. 157.

⁹⁰Usp. S. JURIČ, *Isto*, str. 158.

⁹¹Usp. S. JURIČ, *Isto*, str. 159.

u pamet veliku istinu da se Bog s još većom ljubavi brine za krunu svoga stvaranja, za čovjeka.⁹² Pa Bog je na koncu stvorio čovjeka i sam postao čovjekom da ga spasi.

6.6. Treba li Bogu dijeliti lekcije?

Autor Jobove knjige smatra da ne postoji racionalno rješenje za Jobov problem. Općenito za problem nezaslužene ljudske patnje, nema drugog rješenja osim vjere. Posrijedi je duboki misterij, kojega on ne može proniknuti. Zato odgovor valja potražiti u nebu, odakle je patnja i potekla. Vjerom možemo sigurno spoznati kako patnja nije slučaj, nego da ima svoj smisao i svoje „zašto“.

Da Bog ne zaboravlja nikoga, a još manje patnika kao što je Job, veoma je jasno iz njegova očitovanja. On je to potvrdio svojom pojavom. A Job, pošto je u oluji prepoznao znak Božje svetosti i u gromu njegov glas, odjednom se primirio.

Nakon veličanstvene teofanije, postavši ponizan srcem i oslobodivši se svih karikaturalnih slika o Bogu, shvaća svoju ograničenost jer ni svojim znanjem ni snagom ne nadilazi svijet u kojem živi. Job izriče svoj „credo“:

„Shvaćam da možeš sve i da ni jedna stvar nije nemoguća za te... Govorio sam bez razbora o stvarima koje me nadilaze, koje ja ne shvaćam... Po čuvenju tek poznavah te dosad, ali sada te oči moje vidješe. Sve riječi svoje zato ja poričem i kajem se u prahu i pepelu" (42,1-6).

Job shvaća važnu stvar: ako Bog hrani i brine o lavićima, o malim pticima da bi ih držao u životu, hrani i njega (Job 38,33-36.39-41).⁹³ Shvaća da, koliko god čovjek mudar bio, ipak teško dohvaća koordinate vlastitog postojanja, temelja na kojem postoji i koji ga hrani, a kamoli stvarnosti u njezinim neshvatljivim razmjerima.⁹⁴

Sva nastojanja prijatelja da tradicionalnom religijom utišaju Jobove prosvjede i ublaže mu bol završila su neuspješno. Isto tako i svi pokušaji da kod njega pronađu neki grijeh. Umjesto da su ga „ožalili i utješili“, što bijaše svrha njihova dolaska (2,11), oni su ga samo još više razbjesnili i povećali mu bol. Njihove otrcane fraze, koje su naljutile Joba, još su raspalile i Jahvin gnjev, zbog čega su na kraju dobili pokudu:

„Kada Jahve izgovori Jobu ove riječi, reče on Elifazu Temancu: "Ti i tvoja dva prijatelja rasपालili ste gnjev moj jer niste o meni onako pravo govorili kao moj sluga Job. Zato uzmite sada sedam junaca i sedam

⁹²Usp. S. JURIC, *Što je Bog rekao o patnji.*, str. 161.

⁹³<http://sveto-pismo.net/2013/10/05/35-knjiga-o-jobu-ii/>

⁹⁴<http://sveto-pismo.net/2013/10/05/35-knjiga-o-jobu-ii/>

ovnova i pođite k mome sluzi Jobu, pa prinesite za sebe paljenicu, a sluga moj Job molit će se za vas. Imat ću obzira prema njemu i neću vam učiniti ništa nažao zato što niste o meni onako pravo govorili kao moj sluga Job" (42,7-8).

Glavna pogreška Jobovih prijatelja bila je što su zaboravili da imaju posla s misterijem. To je ono što je bilo najgore i najpogubnije u njihovu branjenju „pravovjerja“. Trojica profesionalnih teologa-mudraca, Elifaz, Bildad i Sofar, toliko su bili sigurni u sebe i u svoje znanje da za njih nijedan misterij nije bio nedokučiv. Za takvu vrstu ljudi Andrić kaže: „Vi, koji mislite da ste uzeli u zakup istinu ne dolazite mi na oči, jer vas ne mogu vidjeti... Na sve što nije već sadržano u vama vi odgovarate otrovnom pljuvačkom; ko vas se takne, dugo vas se sjeća!“⁹⁵ Za njih nisu postojale stvari koje bi ih nadilazile i koje ne bi mogli objasniti svojim teološkim tezama. Najveća razlika između Joba i njegovih prijatelja⁹⁶ je u tome što su oni temeljili svoje argumente na teorijama konvencionalne teologije, a Job se oslanjao isključivo na vlastito iskustvo i svoj odnos s Bogom. Patnja je prigoda za preispitivanje, pokretač koji Joba nuka na iskreno traganje i to u ozračju vjere. Jer vjera je snaga kojom je Job živio pravedno dok je Boga *poznavao tek po čuvenju*, njome je prihvatio svoje patnje i tražio pravednog Boga i, konačno, u vjeri je prepoznao Boga u motrenju svijeta.⁹⁷

Jedino vjerom može se objasniti i razjasniti taj veliki problem i još veći misterij. Budući da se radi o Božjem upravljanju, ono ne može ne biti dobro, makar to čovjek ne shvaćao. Bog znade iskoristiti ljudsku patnju i pretvoriti je u spasenjsko sredstvo, kao što znade izvesti dobro iz zla, makar to nama smrtnicima bilo teško shvatiti.

Ono što je najvažnije istaknuti u ovoj drami jest Jobova junačka borba s kušnjom vjere, iz koje je na kraju izišao kao pobjednik. Unatoč svim nevoljama, izdržao je u svojoj neporočnosti i ostao neslomljiv u vjeri.

Na taj način su se izjalovila i očekivanja Satana, onoga koji je pred licem Božjim dovodio u sumnju njegov integritet kao čovjeka i vjernika, te tvrdio da je Job neporočan i pravedan samo zato što mu je vjera pribavljala bogatstvo i jamčila zemaljsku sreću.

⁹⁵I. ANDRIĆ, *Ex ponto*, Svjetlost, Sarajevo, 1975., str. 65-66.

⁹⁶Job i njegovi prijatelji bili su u daleko nepovoljnijem položaju od nas kršćana. Tada još nije bilo čvrste sigurnosti u budući život. Za njih je smrt bila kraj. Prema tome, pravda se morala očitovati i zadovoljiti još za ovoga života. Inače bi Bog ispao nepravedan.

⁹⁷<http://sveto-pismo.net/2013/10/05/35-knjiga-o-jobu-ii/>

7. Novozavjetna perspektiva

Poradi potpunosti našega govora, potrebno je barem ukratko naznačiti perspektivu koju na stvarnost patnje otvara svjetlo novozavjetne objave.

Pitanje o smislu patnje koja čovjeka uvijek iznova pritišće upućuje kršćanina neizostavno na Isusovu muku i smrt, na njegov križ. Razmatranje te otkupiteljske muke i smrti ima za cilj i to da nas osposobi da osmislimo svoje vlastite patnje. U tom smislu Ivan Pavao II kaže: „Patnja je u stvari uvijek jedna kušnja, nekada i veoma teška“.⁹⁸ Njegov nasljednik Benedikt XVI reći će: „Da bismo, postali zreli, da bismo doista iz površne pobožnosti ulazili u sve dublje jedinstvo s Božjom voljom, čovjeku je potrebna kušnja“.⁹⁹

U evanđeljima se pripovijeda kako Isus počinje s otklanjanjem patnje na svim razinama i pod svim vidovima: on liječi, tješi, oprašta grijeh, uskrisuje. Po njegovu tumačenju patnja i grijeh nisu nužno povezani. U tom smislu on u više navrata izriječno upozorava svoje slušatelje da ne smiju miješati patnike i grešnike (Lk 13,1-5; Iv 9,1-3). Osim toga, nalaže svojim učenicima da nastave njegovu borbu protiv patnje: traži od njih da budu bližnji čovjeku koji trpi (Lk 10,29-37), da njega prepoznaju i služe mu u patnicima (Mt 25).¹⁰⁰ Ipak, shvaća i naviješta da njegova borba protiv patnje neće uvijek biti pobjedonosna; priprema se trpjeti i pokušava na to pripremiti i svoje učenike koji su gledali u njemu pobjedonosnog Mesiju a ne trpećeg Slugu (Mk 8,31-33; 9,31-32; 10,32-34).¹⁰¹

7.1. Isus prototip čovjeka patnika

Isus je bio čovjek vičan boli, utjelovljenje je otajstvenog lika Sluge patnika.¹⁰² On je „naše boli na se uzeo“ (Iz 53,4). Iskusio je ostavljenost i napuštenost. Bio je razapet na križu. U jednu riječ, dotakao je dno boli. Kao takav Isus je osjetljiv za svaku ljudsku bol. Za njega je bol sredstvo susreta i zajedništva. Zato se svaki čovjek patnik može prepoznati u Kristu.

⁹⁸IVAN PAVAO II., *Salvifici doloris*, KS, Zagreb, 1985., br. 23.

⁹⁹BENEDIKT XVI., *Isus iz Nazareta (I)*, Verbum, Split, 2007., str. 174.

¹⁰⁰M. ZOVKIĆ, *Isus patnik i čovjekova patnja u Novom zavjetu*, u: Bogoslovna smotra 53 (1983), str. 206.

¹⁰¹Usp. M. VUGDELIJA, *Patnja i bol u svjetlu Biblije i ljudskog iskustva.*, str. 103.

¹⁰²J. ČURIĆ, *O spasonosnom trpljenju*, u: *Obnovljeni život* 41 (1986) str. 111.

Da bi pobijedio patnju, Krist je mora iskusiti. Ne može se pobijediti patnju i smrt doli pateći i umirući stvarno, izručujući se tjeskobi i gospodstvu smrti. A patnja i smrt se doživljavaju kao radikalna osama, kao napuštenost od Boga. Upravo to stanje Isus je iskusio u tjeskobi Getsemanija i u agoniji Kalvarije. U tom ozračju iz njegovih je usta proizišao najtužniji i najbolniji krik koji se ikada čuo na zemlji: „Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?“ (Usp. Ps 22,1; Mt 27,46; Mk 15,34).

7.2. Krist uzor u patnji

Kao iskusni patnik i pobjednik patnje, Isus nam može pokazati kako se trebamo postaviti u patnjama. Već poslanica Hebrejima i 1 Pt, koje su pisane u periodu poteškoća, iskušenja i progonstava, potiču kršćanske vjernike da gledaju na raspetog Krista kako bi nasljedovali njegov duh vjernosti i ljubavi i stekli snagu kako bi mogli slijediti njegov primjer. Tako kod Petra čitamo:

„Krist je trpio za vas i ostavio vam primjer da idete stopama njegovim; on koji grijeha ne učini, niti mu usta prijevaru izustiše...“ (1 Pt 2, 21-22).

A pisac poslanice Hebrejima ovako ohrabruje svoje sugovornike:

„Uprimo pogled u Početnika i Dovršitelja vjere, Isusa, koji umjesto radosti što je stajala pred njim podnese križ, prezrevši sramotu, te sjedni zdesna prijestolja Božjega. Doista, pomno promotrite njega, koji podnese toliko protivljenje grešnika protiv sebe, da – premoreni – ne klonete duhom. Ta još se do krvi ne oduprijeste u borbi protiv grijeha (Heb 12,2-4).

Svi ti tekstovi predlažu Isusa kao uzor u patnjama. Od kršćana se traži da njihovo rasuđivanje i djelovanje bude prožeto i preobraženo mudrošću križa.¹⁰³ Usvojivši tu mudrost, slijedit će Isusov primjer i postati ponizni, postojani i poslušni do smrti, i to do smrti na križu (Fil 2,1-8). Upirući trajno pogled u raspetog Krista, kršćani će postajati dionici vjernosti i ljubavi utjelovljenog Sina Božjega, koji nas „je ljubio i dao samoga sebe za nas, prinoseći se Bogu kao žrtva“ (Ef 5,2).

Kršćanski teolozi oduvijek su u križu Kristovu vidjeli uzor djelovanja i uzor svih kreposti. Raspeti Krist im je bio prije svega uzor savršene poslušnosti volji Božjoj, uzor vrhunske ljubavi i strpljivosti. Božja mudrost nas postojano uči da se istinsko ostvarenje čovjeka i njegovo pravo usrećenje može ostvariti samo u slozi između vrhovne Očeve

¹⁰³Usp. M. VUGDELIJA, *Patnja i bol u svjetlu Biblije i ljudskog iskustva.*, str. 115.

volje i podređene čovjekove volje, u skladu i istovjetnosti tih dviju volja.¹⁰⁴ Zbog toga Isus uči svoje učenike da trebaju moliti: „Budi volja tvoja“ (Mt 6,10), i da u skladu s tom molitvom trebaju živjeti. On sam je svojim životom potvrdio taj nauk. Ostaje mu dosljedan i u trenucima svoje muke. U Getsemaniju svjesno i voljno prihvaća svoj kalež, svoju sudbinu, iako to nije bilo lako.

Naime, u konkretnim životnim situacijama nije nam uvijek jasno i prihvatljivo da nam Bog želi sreću pripuštajući nam teške križeve. Lako je prihvatiti volju Božju kad se ona podudara s našom. Ali tko kaže „budi volja tvoja“ i onda kad bi u svojoj nutрини želio nešto potpuno drugo; tko prihvaća da se izvrši volja Božja i onda kad je to bolno za nj i kad to ide protiv njegovih planova, taj može biti siguran da ljubi Boga. Kako vjerovati u očinsku Božju ljubav kad se nađemo u našim „getsemanijima“? U takvim trenucima iz dubine čovjekova srca provire krik: „Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?“ (Ps 22,1; Mt 27,46) i spontano se rađa revolt na Boga. To je krik i reakcija čovjeka koji nije kadar više pratiti tajne planove volje Božje. Taj konflikt je prisutan i kod Isusa u Getsemaniju (Mt 26,39-42). Isus u tim trenucima ostaje dosljedan svojem nauku. U tjeskobi žarče i dublje moli: ne da se slomiti ni u žalosti; traži utjehu i snagu u molitvi da bi mogao uskladiti svoju volju s voljom Božjom, tj. da bi se mogao suočiti s mukom koja predstoji. Nakon što je tri puta molio da ga „mimoide kalež“ (Lk 22,42), Isus konačno kaže svoj „da“ neshvatljivom Bogu i kaležu koji mu je suđen.

Bog je sišao u najdublje zakutke naših vrtova agonije; nema više ljudskog bezdana u kome se ne bi nalazio Bog, njegova ljubav, njegovo milosrđe. Nema tame u kojoj ne bi stanovao Bog; nema praznine, koja ne bi bila ispunjena njime; nema bezdana, koji je nadišao bezdan njegova otajstva koje je ljubav. Prihativši svoj kalež, Isus je s nama ušao u zatvor naše ograničenosti, naše osamljenosti, našeg drhtanja bez nade, naše smrti. Na osnovi svega onoga što se s Isusom dogodilo u njegovoj mucij i smrti, mi i u mračnim trenucima našega života možemo živjeti slobodu djece Božje: možemo i trebamo vjerovati da je Bog i u tim trenucima s nama prisutan, da nam on može naš križ pretvoriti u naše uskrsnuće, da iz svake situacije ima izlaza.

¹⁰⁴Usp. M. VUGDELIJA, *Patnja i bol u svjetlu Biblije i ljudskog iskustva.*, str. 117.

Kršćanin u patnji nalazi životnu snagu te put savršenstva i spasenja. Patnja ne biva dokinuta, nego osmišljena. Ona nije više teret i prokletstvo, nego siguran putokaz na putu spasenja, osvjetljen blaženim svjetlom Kristova trpećeg i uskrsloga.¹⁰⁵

¹⁰⁵Usp. S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji.*, str. 92.

ZAKLJUČAK

U ovome radu mogli smo vidjeti da se patnja shvaćala na različite načine. Već u izvanbiblijskim spisima Egipta i Mezopotamije postoji razlika. Egipatska književnost bavi se ljudskom nepravdom, dok se u spisima Mezopotamije govori o božanskoj nepravdi. Kod Egipćana ne nalazimo detaljniju obradu problema zla i patnje. Pitanje postojanja zla u svijetu uopće se ne postavlja, već se samo konstatira teško stanje, ali tu se i ostaje. U spisima Mezopotamije imamo drugačije shvaćanje. Čovjekova patnja je izravna posljedica grijeha i zlih djela. Isto tako, ne postoji problem nezaslužene patnje. Patnja je uvijek zaslužena i pravedna, a prividni pravednici su popustljivi i spremni priznati svoju grešnost, makar ona bila i potajna. Bogovi su prikazani kao nedostižni i nepredvidivi.

Kada je riječ o patnji u Starom zavjetu, možemo vidjeti da već prve stranice Biblije govore o problemu patnje i boli. Autori Knjige Postanka pokušavaju proniknuti uzroke i pronaći smisao patnje. Istražuju odnos patnje i grijeha, te zaključuju kako je čovjek svojim grijehom unio nered u svijet, iskvario božanski plan, pretvarajući ga u svijet boli. Javlja se problem patnje nevinoga, i postavlja pitanje kako pravednik može trpjeti, a bezbožnik uživati? Tu dolazimo do nauka o retribuciji, tj. naplaćivanju za dobra odnosno zla djela. Tek će drugi Izaija kada govori o trpećem Sluzi Jahvinu, Job i neki psalmi dovesti ovaj nauk u pitanje i raskinuti veze između patnje i grijeha.

Svi proroci su bili osjetljivi na patnju. Sa strane Božje prorok je uživao zaštitu i blagoslov, ali sa strane naroda nailazio je na odbijanje i na prezir, nailazio je na trpljenje. Proroci su, naviještajući dobrog i pravednog Boga, došli do zaključka da nijedna patnja ne dolazi bez Božjeg dopuštenja i da svaka, jer je od Boga, ima svoj smisao. Za proroke je patnja prava prilika i mjesto intimnog i dubokog susreta čovjeka i Boga. Kroz patnju nas Bog pročišćava i vodi dubljoj spoznaji njega samoga. Dok Hošea ističe patnju kao kušnju, za Izaiju je ona sredstvo spasenja.

U mudrosnoj literaturi razmišljanje o uzrocima osobne patnje više je vezano uz pojedinca a manje uz krivnju zajednice. Na poseban je način naglašen odgojni karakter patnje. Kod Joba vidimo da samo osobni susret s Bogom može dovesti patnika da prihvati vlastitu bol. Isto tako, njegov protest je zapravo istinsko traženje i autentična molitva. Knjiga o Jobu teoretski ostavlja problem patnje još otvorenim, ali i tvrdi da se kroz patnju ide i k susretu s Bogom.

U Novom zavjetu Isus je prototip patnika, on je uzor podnošenja patnje i pobjede nad njom. Njegova otkupiteljska patnja ne donosi učenicima oslobođenje od patnje, nego oslobođenje za patnju. Raspeti Krist je utočište patnika i sve su ljudske patnje smislene tek u svjetlu Kristove patnje. Krist nije svojom patnjom dokinuo svaku patnju, nego ju je podijelio s nama, preuzeo na se, iskupio i osmislio.

Životno iskustvo pokazuje da osobe, koje nisu imale priliku patiti, ostaju površne, nezrele i nečovječne. Patnja pomaže čovjeku da ga ne zablješti varavi sjaj zemaljštine. Ona ga potiče da razmišljanje i udublivanje. Ne dozvoljava mu da ostane na površini i da živi lakomislno.

LITERATURA

1. *Biblija. Stari i Novi zavjet*, KS, Zagreb, 2003.
2. *Jeruzalemska Biblija. Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz „La Bible de Jérusalem“*, KS, Zagreb, 2001.
3. JURIČ, Stipe, *Što je Bog rekao o patnji. Problem patnje u Starom zavjetu*, Hrvatska dominikanska provincija i Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1997.
4. JURIČ, Stipe, *Proročki navještaji i izvanbiblijski profetizam*, u: *Crkva u svijetu* 21 (1986) 3, str. 253-268.
5. VUGDELIJA, Marijan, *Patnja i bol u svjetlu Biblije i ljudskog iskustva*, Franjevačka visoka bogoslovija –Makarska, Zagreb, 1993.
6. JURIČ, Stipe, *Pozitivna svrhovitost kazne*, u: *Obnovljeni život* 50(1995) 1, str. 63-80.
7. JARAK, Vjeko Božo, *Biblijski proroci*, Slovoznak, Plehan, 2002.
8. HARRINGTON, Wilfrid J., *Uvod u Stari zavjet – spomen obećanja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993.
9. TOMIĆ, Celestin, *Veliki proroci*, Provincijalat hrvatskih franjevac konventualaca, Zagreb, 1987.
10. LUJIĆ, Božo, *Starozavjetni proroci*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004.
11. LUJIĆ, Božo, *Iskustvo Boga i čovjeka u Jeremijinoj knjizi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1985.
12. BEZIĆ, Živan, *Je li bol spasonosna?*, u: *Crkva u svijetu*, 20 (1985) 1, str. 43-54.
13. VLADIMIR, L, *O patnji*, u: *Obnovljeni život* 40 (1985), 2, str. 166-169.
14. PLANINIĆ, Josip, *Problem zla u svijetu*, u: *Obnovljeni život*, 66 (2011) 3, str. 343-360.
15. ANDRIĆ, Ivo, *Ex ponto*, Svjetlost, Sarajevo, 1975.
16. HOHNJEC, Nikola, *Umijeće biblijske mudrosti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001.

17. *Rječnik biblijske teologije* (ur. DUFOUR, Xavier-Leon), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1988. (patnja, stupac 840-847.)
18. ĆURIĆ, Josip, *O spasonosnom trpljenju*, u: *Obnovljeni život* 41 (1986) 2, str. 99-122.
19. IVAN PAVAO II., *Salvifici doloris=Spasonosno trpljenje*, KS, Zagreb, 1985., Dokumenti 70.
20. BENEDIKT XVI., *Isus iz Nazareta (I)*, Verbum, Split, 2007.
21. ZOVKIĆ, Mato, *Isus patnik i čovjekova patnja u Novom zavjetu*, u: *Bogoslovna smotra* 53(1983) 4., str. 186-208.
22. <http://sveto-pismo.net/2013/10/05/35-knjiga-o-jobu-ii/>

SADRŽAJ

SAŽETAK	1
SUMMARY	2
UVOD	3
PATNJA U IZVANBIBLIJSKIM SPISIMA	4
1. Patnja u književnim djelima Mezopotamije	4
1.1. <i>Opomene Ipu-Vera</i>	4
1.2. <i>Prosvjed krasnorječivog felaha</i>	5
1.3. <i>Razgovor očajnika s dušom</i>	6
1.4. Zaključak	8
2. Problem patnje u djelima iz Mezopotamije	8
2.1. <i>Čovjek i njegov bog („Sumerski Job“)</i>	9
2.2. <i>Slavit ću gospodina mudrosti („Babilonski Job“)</i>	10
2.3. <i>Dijalog o ljudskoj bijedi</i>	13
2.4. Razlika između djela iz Mezopotamije i biblijskog Joba	16
2.4.1. Sličnosti i razlike između „sumerskog“ i biblijskog Joba	16
2.4.2. Sličnosti i razlike između <i>Slavit ću gospodina mudrosti</i> i Knjige o Jobu	16
2.4.3. Sličnosti i razlike između babilonske poeme i Knjige o Jobu	17
2.5. Zaključak	18
PATNJA U BIBLIJSKOJ TRADICIJI	18
3. Općenito o problemu ljudske patnje u Bibliji	18
3.1. Patnja kao zaslužena kazna za grijeh	20
3.2. Nevolje su prilika da se u svijest dozovu počinjeni prijestupi	22
4. Trpljenje proroka	24
4.1. Hošea i patnja	24
4.2. Izaija i patnja	25

4.3. Jeremija i patnja	28
5. Mudrosna literatura i patnja	32
6. Job i problem patnje	35
6.1. Pregled sadržaja knjige	35
6.2. Je li Job ostavljen na milost i nemilost Satanu?	38
6.3. Nestrpljivi Job i njegove predodžbe o Božjoj brutalnosti	40
6.4. <i>Što sam ti učinio?</i> (Job 7,20)	42
6.5. Božja veličina i Jobova malenkost	43
6.6. Treba li Bogu dijeliti lekcije?	45
7. Novozačetna perspektiva	47
7.1. Isus prototip čovjeka patnika	47
7.2. Krist uzor u patnji	48
ZAKLJUČAK	51
LITERATURA	53
SADRŽAJ	55